

JÁSZKUNSAÉG

Irodalmi, társadalmi
művészeti és kritikai
folyóirat

2

XXIV. évfolyam
második szám
1978. június

A Farszág népművészete.

A magyar népművészet legnagyobb méretű felderítő m. j. t. Malonyay Dexsö végerte, kiváló munkatársakkal. Ot mas köteté tanúskodik erről. Minden magyar tájon járt, de a magyarább tájnak, az Alföldnek kivételével s így a Farszágot is kerülte. Lehetséges tehát, hogy ez a feltűnő tény is egyik oka annak, hogy sokak véleménye szerint a Farszágnak nincs, most sohasem is volt, népművészete.

A tájékozatlansággal, szállok tehát most perbe, bizonyítani akarva valhiedelmük ellenkezőjét. Mígott azonban ez alkalommal csak néhány rendelkezésemre, a farsz népművészetnek — mindenre kiterjedő részletes jellemzése helyett — csak tárgyköröit sorakoztatom fel, mintegy leltárszerűen, némi rendet tartva mégis.

Legelső pillantásunkat a farsz népi házára vessük, amely a népi élet módjának megfelelően épül. A legtöbb farsz földműves a házat és istállót egyedül is meg tudná csinálni ma is, mint régen, és pedig nagy részén terkeprű szerkezeti részekkel. A farsz házak táji jellegzetessége az utcai virágos kiskert kerítésdig kiterjedő tudományosság, a torudcskapu. Oronzatát sok esetben rózsaszín- és barokk hatást mutató, állított fűrészelt cifrázatok töltik ki. A farsz házak vételekjeinek, avagy fürgátjainak fűrészelt alkatrészei, különösen az oronszűcs, a cimoroszka és a padlyuk pále; a farszbenémi háztornok fűrészelt cifrázatokkal körített fakeresztyei; a farszárszállai házak oronculorainak virágokkal, levelekkel a jindákkal körülfont vaskeresztyei, mind arra vallanak, hogy a szépség köntösét kell borítani a nélkülös vidég építészetre is. A kerítés deszkája nem egyszerűen így megmunkálódik (pl. farszajátin), hogy végülis elfelejtődi az anyagszersőség törvénye és cipke lesz a fából. A gádor faosztópaanak feje is fűrészelt cifrázattal kap, igen gyakran kettős madarfejet, mire már a néprajztudomány azt mondja, hogy az állatpárok és kettős állatok nyílás-, azaz pár-örök. A legújorszársz farsz házak udvari homlokzatát hófehér klasszikus kerkeszlopok tagolják, ritmikusan. Az utcai ablakok keretei antik, gót, barokk és barokk hatások.

A házak belsőjében minden butordarabnak és egyéb holminak megvan a maga (nagyjónányos helye s ez a törvényes helyő rend az idők folyamán művészi népi enteriőrre kristályosodott ki. A farsz bűtö-

TARTALOM

- 3 Körmendi Lajos: Ekesors avagy Örsi mester mint újíto (vers)
5 Iluh István: Öt zsák szégyen, Lapulnağ (versek)
6 Baksán Mária: Madár-évek, A juhász (versek)
8 Lezsák Sándor: A segédrendező eligazítja a statisztériát (vers)

VALÓ VILÁG

- 9 Kunszabó Ferenc: Miképpen él a jász polgár?
— Részlet a szerző Jászföld című készülő könyvéből

FÓRUM

- 23 Zúr a tehenészetben avagy kellően készítettek-e fel a dolgozókat a várható változásokra
— Fóti Péter írása

DOKUMENTUM

- 33 Nagy László verse filmszalagon
35 Leonid Pervomajszkij és Zádor István — Kaposvári Gyula közlései

KÖZMŰVELŐDÉS

- 37 Amatőr képzőművészet és vizuális kultúra
— Szuromi Pál írása

KÉPZŐMŰVÉSZET

- 42 Gulyás Éva: Élő népművészet, virágzó hagyományok — Kiállítás a Szolnoki Galériában

TÉKA

- 46 Bistey András: Összeláncolva (Vasy Géza)
47 Domanovszky György: Kántor Sándor (B. Supka Magdolna)

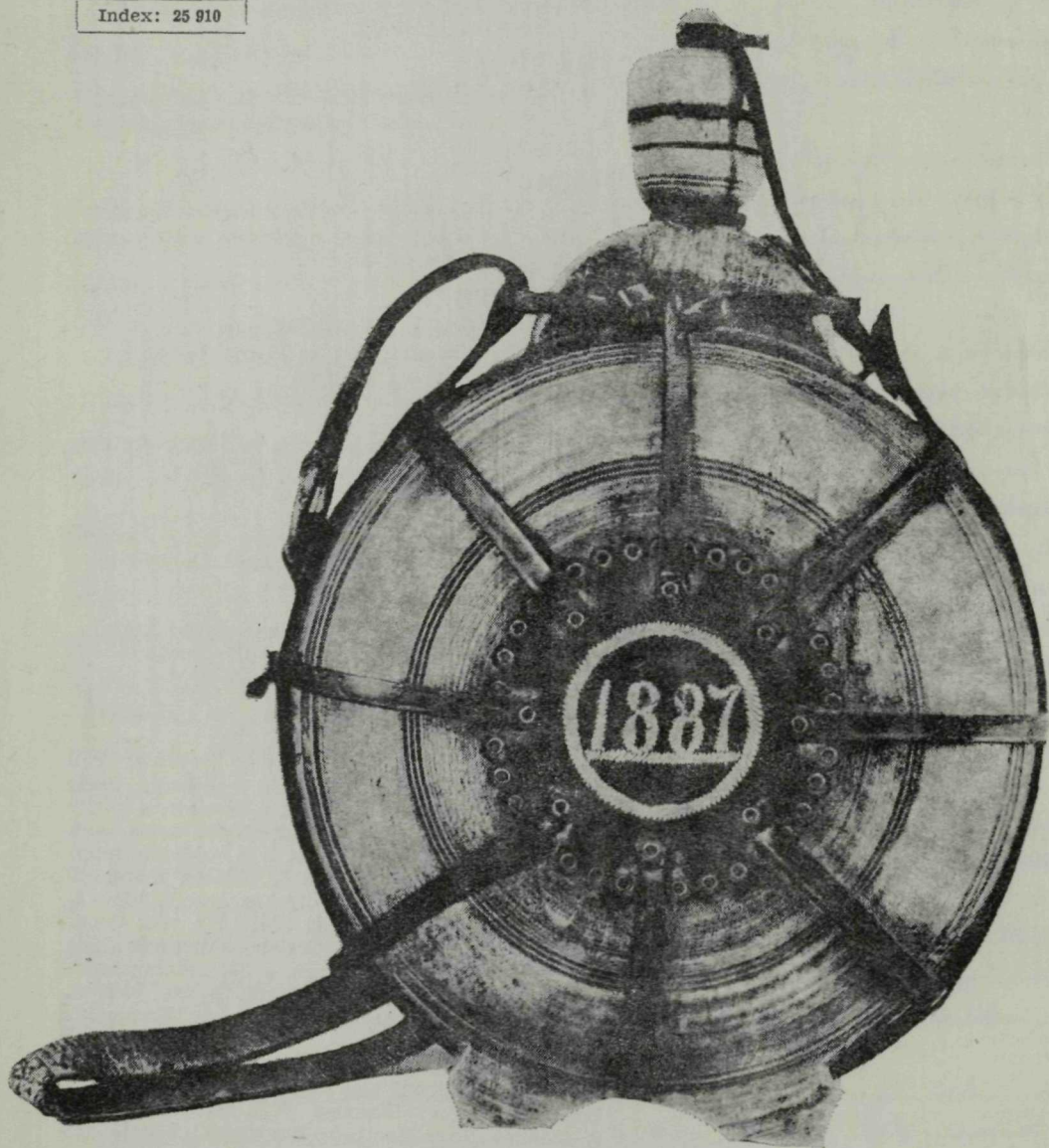
KÉPEK

A címdalon mézeskalács ütőfa (felirata: Töll Ignatz 1846, Szolnok), a borító 2. oldalán Csete Balázs kézírásos munkájának a részlete, a borító 3. oldalán csónakalakú fejfák (Kunhegyes), a 2. oldalon nagykunsági kulacs, a 4. oldalon mángorló 1826-ból (Tószeg), az 5. oldalon mángorló 1883-ból (Jásztelek), a 6. oldalon ácsolt láda vésett geometrikus díszítéssel (Felvidék, ma: Csehszlovákia), a 7. oldalon festett kelengyész láda Tiszafüredről (XIX. század), a 34. oldalon szűr-aszaj kunmadarasi cifra szűrőről, a 39. oldalon Péntek Lajos: Guzsalyos asszony és Homa János: Vetés (1947), a 43. oldalon kétfülű kanta (1876) és zsíros bödön (1877) Mezőtúrról, a 45. oldalon tiszafüredi tál 1892-ből, a 48. oldalon festett falitéka (Karcag, XX. század eleje). A fotókat Nagy Zsolt és Bagyinszki László készítette.

JÁSZKUNSÁG

A Szolnok megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztályának folyóirata, XXIV. évfolyam 2. szám. Megjelenik negyedévenként. Felelős szerkesztő: Valkó Mihály. Szerkesztőség: 5000 Szolnok, Koltói Anna u. 2. Telefon: 13-131. Kiadja a Szolnok megyei Lapkiadó Vállalat. A kiadásért felel: Virágh Iván. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (1900 Budapest, V. József nádor tér 1.) és bármely postahivatalnál. Előfizetési díj: 1 évre 20 forint, csekkszám: 215-96162. Készült a Szolnoki Nyomdában (5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28.). Felelős vezető: Gombkötő Béla igazgató.

Index: 25 910

Ekesors

avagy Örsi mester mint újító

1. Az ekeka mőszaki leírása

két kereke
telihold
hegyes vasa
surranó
markos nyele
fogantyús
végén tőrkör
a szeme
ember húzza
fenemód
lesz majd a föld
porhanyó
zöld dagály
a nyomában

2. Az újítás előtörténete

eke térőlne
eke fordulna
csillagszóró a szik
Örsi Imre cseléd
álma szakadozik

eke térőlne
eke fordulna
halott les a Holdból
Örsi Imre baka
vérrel cirkalmazva

eke térőlne
eke fordulna
sürgödör-hazába
Örsi Imre fogoly
igen-igen vágyik

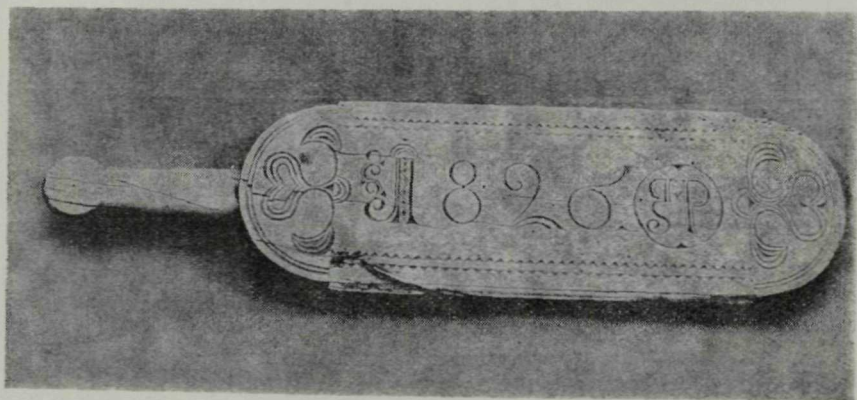
eke térőlne
eke fordulna
meszeletlen hétfő
Örsi Imre szegény
asszonyos rabságban

eke térülne
eke fordulna
borostás vasárnap
Őrsi Imre mostan
lakik a kocsmában

eke térülne
eke fordulna
ragyog az újítás
Őrsi mester szétnéz
kiskert pedig nincsen

3. Tényálladék
markos nyele
fogantyús
végén tükör
a szeme
ember húzná
fenemód
két kereke
villanna
hegyes vasa
surranna
lenne a föld
porhanyó
zöld serkenne
nyomában

bent romlik
a kamrában

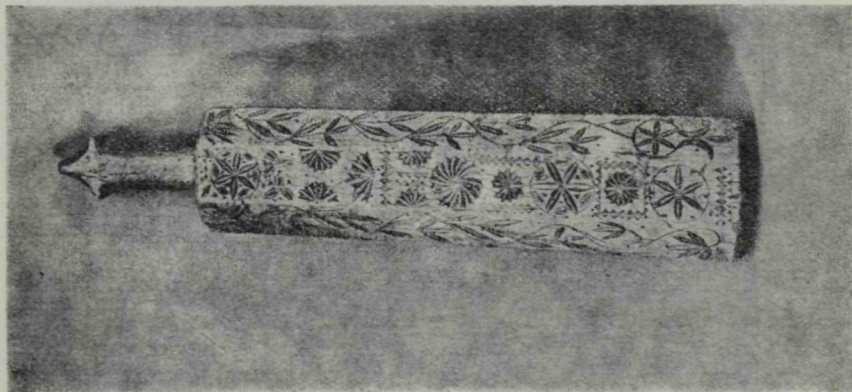
ILUH ISTVÁN

Öt zsák szégyen

Este elalvás előtt
Apró didergések mászkálnak
Bőröm alatt
Félek
Túlalszom az óracsőrgést
Késtem már el a gyárból
Ez nagyon szégyenletes
A mentegetőzés a portásnál kezdődik
Nincsenek jó kifogásaim
A rendész dátumoz
A főgőré jegyez
A művezető rámhunyorít
Mind ezekre köpök
De a brigád előtt úgy érzem
Mintha öt-zsák szégyenem volna

Lapulnak

Vasárnap sörözni mennek
Eltörik lábát a búnak
A villanyszámlás
Ha másnap becsönget
Az ajtó mögött némán
Lapulnak

BAKSÁN MÁRIA

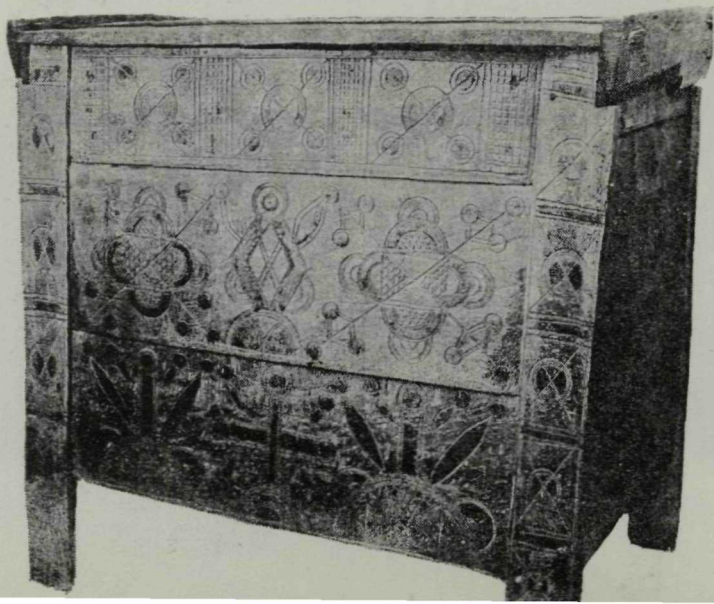
Madár-évek

Volt nékem ostorom,
madzaggal virágos.
Ruhám is a legszebb,
hajnalhasadásos.

Álmomban
mindegy volt honnan,
fel tudtam szállani,
ujjammal csillagot értem,
reggelre
országon túlról is hazaértem.

Kutyám,
ki labdával szájában halott,
tegnap éjjel megugatott.
Próbálok röptömet,
szárny-bicegve: fára.
Létrán megyek fel a
háztető dombjára.

Haza már este. . .
És mindig gyalog.

A juhász

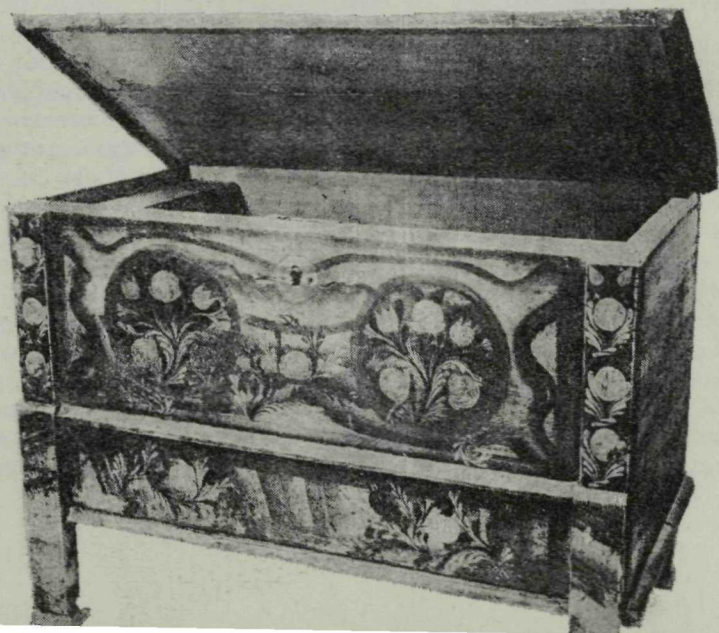
Nehéz annak a gúnya
kiról a tavasz
mindent levetett.
Adott rá szél-piros ruhát,
talpa alá füvet,
simuló göröngyöt
járást becézni.

Száz öl utca,
soha vége,
minden ösvény
beleférne.

Haj, ha szólna,
tekergő bárány
nyakába pergő,
kolomp a vezéren.

Ördögszekér ez a lárma,
akin átmegy inát kérik,
csontjából a küllöt mérik,
vágj botot elébe.

Vallatják a kampóbotot.
Ríkatják a csengőt.
Lapozzák a megíratlan
hétszer tíz esztendőt.

A Segédrendező eligazítja a statisztériát

Most Önök lesznek a tömeg
Kérek pro primo jókedvet
Vitaminos, fénylő arccokat
Pro secundo jövőbe néző
Csillogó szemeket
ÉS NE GYŰRJÉK ÖSSZE A FŰVET!
Ügyeljenek ritmusra, lábmunkára
Pontos mosolyra, szájmozgásra
De ordítani nem kell
A HANGOT KÜLÖN VESSZÜK FEL!
És a kamerába nézegetni
Tilos szigorúan
Azért komoly levonás jár
EZ VONULÁS LESZ, NEM KÖRMENET
Vagy portékát bámuló vásár!
Mivel kérdésünk nincsen
Készüljenek a jelenésre
Az Előtapsolók, a Táblafigók
És a lányok közül a Dúsmellűek
Álljanak félre
A többiek mehetnek már a Sminkmesterhez
De ne izzadjanak
MERT ÖSSZEKENIK A PIROSÍTÓT!
Maga ott kérem
Én kérem?
Maga ott kérem karikás szemmel
Nyúzott arcával mit keres itt?
Zavarja a produkciót
MENJEN KI!
Napidíját a pénztárnál fölveheti

KUNSZABÓ FERENC

Miképpen él a jász polgár?

Bekerül a kisgyermek a bölcsődébe, és máris meg kell szoknia a programokat: ekkor eszünk, akkor alszunk, emekkor játszunk, amakkor pisilünk!... S bár ez mind nagyon természetes, sőt szükséges és elkerülhetetlen tevékenység, de mi van, ha valamelyik csöppségnek éppen nem akkor kell pisilni, mikor a dada beprogramozza?! Akkor az lusta, rossz, sőt dádá-gyerek!... Kisebbségi fiamat ilyen okokból kellett kivenni a bölcsődéből. Mert nem szokta meg elég hamar a programokat, és így nem válhatott belőle rendes, ügyes, okos gyermek, de esetleg még aranyos is... És ugyanez ismétlődik magasabb fokon az óvodában, ahol már vonulgatni is kell, sorbaállni, s ott rostokolni esetleg negyedóráig is, mert az óvónéninek éppen valami más dolga akadt, mint hogy megadja az engedélyt a bevonulásra, köszönetet kell kórusban, negyven percig babos zsákocskát dobálni, másik negyven percig énekelni meg ugrálni. Sőt, vagy hat évvel ezelőtt újabb óriási, sőt korszakalkotó eredményt könyvelhettünk el az óvodai nevelésünkben. Bevezették az előiskolát, azaz a különböző logikai játékokat, kötelező számolási meg egyéb foglalkozásokat, szabályos óraszünet-óra-szünet ritmussal. Hogy így a gyermekek majd jobban felkészülnek az iskolára. Az eredmény szerintem szívszorító, országosan, statisztikát azonban nem tudok felmutatni erről, hogy akkor óvodáskorú nagyobb fiam abban az időben soványodott le, éjszaka rosszul aludt, és szemelja elkékült, beesett. De hogy is ne, mikor két évet loptak el a gyermekeköréből... no de hát ez igazán nagyon szubjektív érv, folytatom hát a gondolatsort azzal, hogy a reggeltől estig tartó szigorú életprogramot *biztosítjuk* gyermekeinknek az iskolai napközitthonos rendszerrel is.

Igen, de tudok mást, tudok jobbat helyette, mikor a családanyák nagyobb része is dolgozik, mert egyedül a férj keresetéből nem látják biztosíthatónak azt a jövedelemszintet, amit a többi család elér? Nem tudok, csak annyit veszek bizonyosra, hogy ezen a ponton is egy világméretű tévedést emeltünk az osztársadalmi gondoskodás szintjére. Gyermekeink életébe bevittük azt a szinte egyetlen szabad percet sem hagyó programozást, amelyik ugyan korunk gyár-iparát naggyá tette, de ami a felnövő nemzedékeknek voltaképpen nem hagy szabad időt, nem ad alkalmat a merengésre, az időnkénti magányra, pedig ez oly fontos lenne, hogy a kicsi lelkek feldolgozhassák a külvilág millió hatását. S azt is bizonyosra veszem, hogy ha egy óvodai alkalmazottra optimális esetben — a fennálló rendelkezés szerint — 2,9 gyermek kellene jusson, akkor egy két, három gyermekes családban az *otthonmaradó anya* már mérhetetlenül jobb körülményeket tudna teremteni az új nemzedékeknek. Arról nem is beszélve, hogy ez mennyivel olcsóbb lenne a társadalomnak, s így végeredményben a családoknak is! És bizonyos vagyok végül abban, hogy a bölcsőde—óvoda—nap-

közíotthon rendszerében, de legalábbis a programozottság szellemét árasztó környezetben felnőtt berényi fiatalok magánykeresésének, kicscsoport-kedvelésének fő oka éppen az élet egyre több területén megjelenő iparszerű szervezetség. Ez teszi számukra ellenszenvenessé, de legalábbis nemkívánatosná a programokat, a szervezéseket, a forszírozott kollektivitást.

S erre 1975 nyarán döbbsentem rá Lébényben. Gyönyörű júliusi délelött volt, minden magabíró felnőtt munkában. Csak öregek és családanyák tűntek föl az udvarokon, járdákon. Egyszer csak zsivalyt hallottam, majd rövidesen odaértem az iskolához, melyiknek udvarán száznál is több gyermek rohagált, játszott, verekedett, sírt, nevetett a bokáig érő porban. Megálltam: igen! Ezért éreztem furcsának a községet. Egyetlen gyermek sem játszott az utcákon, a berkekben, a csalitokban, a patakparton, Lébény községe egy csomóba gyűjtötte, kerítés mögé zárta gyermekeit, mint holmi kismalacokat!... S azok itt bizony ugyanúgy zavarják egymást, mint a karámba zárt süldők. S noha ellenvetés nélkül hallgattam később végig a község egyik vezetőjét, aki nagy szociális, kulturális, sőt civilizációs eredmény gyanánt értékelte ezt az aktust, s noha később sem szóltam egy szót sem, mikor jász földön hasonlókat tapasztaltam, most leírom mégis: mi abban a ráció, ha mozgásra, élményszerzésre, szabad baráti társulásokra vágyó gyermekeinket még a legszebb nyári időszakokban is karámba zárjuk, ahol idegesítik, akadályozzák egymást — miközben üresen ásitának mezőink és erdeink, de sőt az utcák, a terek, a parkok és az udvarok?!

Nem talállok benne rációt, de nem is akarok most belemerülni ebbe a témába, amelyik a könyv gondolatfűzésétől oldalra esik, csak elégséges motívumot akartam gyűjteni a mai jász társadalom otthoni magatartásának okolására: Szervezzük életünket ott is, ahol nem kellene, akkor is, amikor szükségtelen, mert a győzedelmes nagyipar, a maga lehengerlő metódusaival sémákba kényserítette gondolkodásunkat, szegényessé tette fogalmainkat.

Am lássuk mostmár, hogyan is él a táj lakossága ma? Milyen keretek között, milyen szinten, milyen fogalmak és megfontolások alapján? Ezt az igen összetett, kiterjedt és sokszor megfoghatatlan témát egy úgynevezett családi felvételezéssel próbáltam megközelíteni. *Szokásfelmérésnek* neveztem el, noha az összetett szó mindkét tagja elégtelen a tény jelölésére. Arról van szó, hogy több hónapos beszélgetések, tájékozódások után összeállítottam egy „probléma-gyűjteményt”, s megkértem a téma iránt érdeklődő helyi ismerőseimet, segítsenek. Menjenek el családokhoz, tájékozódjanak, ha kell, többszöri látogatás útján, miközben a szabad válaszokat bő jegyzeteléssel rögzítik. Múlhatatlanul fontos és felbecsülhetetlen értékű segítségüket ezúton is megköszönöm! — A kézzel teleírt füzeteket többször áttanulmányoztam, a legnehezebb dolog volt azonban az egyes mozzanatokat mutatókká változtatni. Pedig muszáj, mert végül is 90 család anyagát gyűjtöttük össze hiánytalanul, és ha például a munkamorálra vonatkozó nézetek rögzítéseit egymás után közölném, az nemcsak túlonúl terjedelmes, hanem meglehetősen áttekinthetetlen lenne. Ilyen megfontolás alapján fordultam a mutatókhoz, a szakmához, miket alább ismertetek — s hogy az általánosítás révén minél kevesebb jellemző részlet vesszen el, igyekszem a százalékok közeit magyarázatokkal, sőt jellemző idézetekkel kitölteni.

Az anyagot 1976 május—június—júliusában vettük föl, olyan berényi, jákóhalmi és felsőszentgyörgyi családoknál, ahol a *három nemzedék* tagolódása tiszta és félreérthetetlen volt. Tehát legyenek nagyszülők, szülők és gyermekek, de ez utóbbiak is már lehetőleg az iskolaévek után. Részletesen nem tagolom be itt a mintát a táj társadalmába. Elég hozzá annyi, hogy a nagy többségben

nyugdijas korú nagyszülők majdnem mind földműves származásúak. A szülők többsége iparban dolgozik, fizikai munkán, s csak kisebb részük hivatalokban, kereskedelemben, szolgáltatásban. A fiatalok többsége gimnáziumot, illetve szakközépiskolát végzett, egy jelentős részük pedig szakmunkásképzőt, ezzel együtt is, a harmadik nemzedéknek több mint harmada nem fizikai munkás. Ebből is látszik talán: a családokat úgy sikerült kiválogatni, hogy az arányok ne essenek messze a jászföldi, de akár az országos képlettől. Ennek alapján:

A 3×30 családból a nagyszülők 73,3%-a egyedül lakik, a többi a 2, vagy 3. nemzedékkel, de egyetlen egy sem új vagy régi bérházban, hanem családi otthonokban. A második nemzedékből 36,7% lakik egyedül, a harmadikból pedig 23,3%. A különlakás alatt nem feltétlenül külön fedelet értettünk, hanem külön konyhát, de néha csak külön háztartást, külön költségvetést.

Az első nemzedékből 56,7% lakik, főz, él és alszik állandóan az úgynevezett nyárikonyhában, pedig nem volnának vele muszáj, mert egyéb lakóterük is van. Ez tehát életforma. Többen még a televíziót is odatelepítették. Öt nagyszülő-család szintén a nyárikonyhában főz és él napközben, de nem itt alszik, míg nyolc ilyen család csak nyáron lakja a kiskonyhát (16,6 és 26,7%). A középső nemzedék családjából 20% főz, él és alszik, 13,3 ugyanott él, főz, de bent a házban alszik, 40% már csak nyáron használja, míg 26,7%-nak egyáltalán nincs kiskonyhája, s legtöbb esetben azért, mert már új háztömbben lakik. A harmadik nemzedékből senki sem alszik nyárikonyhában, viszont ott főz és él napközben 20%, míg 30% ugyanott főz és eszik, de egyéb idejét a lakásban tölti. Csak nyáron főz a kiskonyhában 16,7%, míg pontosan egyharmad nem használja egyáltalán, illetve nincs is neki.

Ebből a felsorolásból egyébként az is látszik, hogy a 30 három nemzedékes családnak igen kicsi része lakik akár régi, akár új emeletes városi lakásban. Igen, mert a városban és a két községben a legnehezebb dolog volt ilyen három nemzedéket találni. Az idősök között alig is akadt ilyen, s a középsőknél meg fiataloknál is csak néhány. Igen, mert általában azt tapasztaltuk, hogy ha a nagyszülők például régi városi bérházban élnek, akkor már a középső nemzedék kiröppent Berényből, sőt a tájból is. Ha viszont a szülők vagy a fiatalok laknak emeletes városi házban, akkor a család többi nemzedékét nem lehet megtalálni Berényben, de a tájban is alig. Vagyis, ez az utóbbi típus többnyire nem idevaló. De sok esetet találtunk, mikor az új lakótömbbe költözött középnemzedék gyermekei is elhagyják szülőföldjüket. Következik mindebből, hogy mintánkat olyan háromnemzedékes családokból lehetett csak összeállítani, ahol az első nemzedék családi otthonban lakik Berényben vagy a két faluban — mert rendszerint ezeknek a gyermekeit és unokáit találhattuk meg helyben.

Nagyon jellegzetes az életvitel milyenségére, hogy ki mennyit alszik? Mert a minta tagjainak többsége, mint általában a jász föld és az ország lakossága is, viszonylag korán kél, hiszen munkába megy reggel. Sokan mégis elég későn fekszenek, mert úgy érzik, magánéletük csonkul azzal, ha este még nem teszik meg ezt is, azt is otthon — lásd a fejezet korábbi, idevágó fejtegetését. S ebben a fiatalok vezetnek, annyira, hogy felvételünk idején összesen is öt vagy hat órát aludtak, s pontosan fele-fele megoszlásban. Azt gondolom, ha a felnövő nemzedékek akcelerációjáról beszélünk, akkor a szinte idült kialvatlanságot is beszámolhatjuk, ami a neuraszténiának egyszerre oka és következménye, és ha a jelenséget erről az oldalról nézzük, akkor nem annyira az élettevékenységek felgyorsulásáról, mint inkább időbeni elnyújtásáról van szó. — A középkorúak közül öt órai alvást senki sem jelzett, 6 órát a 43,3%, 7-et a 40,0, míg napi nyol-

cat a 16,7⁰/₀. Az első nemzedék alszik a legtöbbet: 6 órát 16,7⁰/₀-e 46,7, míg 8-at 36,6⁰/₀ — noha ezeknek az időeknek jó része már nem alvás igazában, hanem csak pihenés és fekvés: kinyújtóztatni az inakat, megpihentetni a csontokat.

Az első nemzedék több mint felénél, 16 családnál a fürdés rendszertelen. Általában hetente fürdik hat nagyszülő-család, és naponta nyolc. A középső nemzedékből 13,3⁰/₀ fürdik rendszertelenül, 56,7⁰/₀ hetente, míg 30,0⁰/₀ naponta. A fiataloknál rendszertelen fürdést még az esetben sem találtunk, ha nincs fürdőszoba. 23,3⁰/₀ hetente, míg 76,7⁰/₀ naponta fürdik. Itt azonban be kell vallani a bizonytalanságukat, mert nehéz dolog volt ennek a földerítése, és még nehezebb a számokba foglalása. Hiszen rendszerint nem kérdezhettünk rá. Ha beszélgetés közben kiderült, akkor jó, ha nem, próbáltuk kérdezni, ám ha nem bíztunk a felelet őszinteségében, akkor magunknak kellett valamely következtetésre jutni a körülményekből. — S így persze tévedhettünk is, akárcsak a fogmosás regisztrálásánál: Az időseknek 63,3⁰/₀-a nem mos fogat, míg 36,7⁰/₀-a rendszer-telenül. Úgy ítéltük, hogy az első nemzedéknél rendszeres fogmosó aligha van. A középnemzedéknek mintegy 20,0⁰/₀-a ritkán mos fogat, 40⁰/₀ rendszertelenül, míg másik 40,0⁰/₀ naponta. A fiatalok közül mindegyik mos fogat, rendszer-telenül talán 23,3, és naponta 76,7⁰/₀ — s ez utóbbiak között többen már naponta többször is.

Azt gondolom, a kedves olvasó érti: voltaképpen nem a tisztálkodás formái és mértékei érdekelnek, s még csak a Törődjön Többet Egészségével mozgalom számára sem akarok híveket toborozni. A fürdés, a fogmosás, a borotválkozás, a női pipere egy bizonyos anyagi szint alatt a tehetőség kérdése általában — ma Magyarországon azonban már inkább a civilizálódás és a kulturálódás fok-mérője. Ez az, ami érdekel a következő két kimutatásban is.

Szeszt nem iszik, illetve csak alkalmanként az első nemzedék 53,3⁰/₀-a, több-kevesebb rendszerességgel fogyaszt 30⁰/₀, míg a rendszeresen fogyasztott alkohol mellett üdítővel is él 16,7⁰/₀. A középső nemzedékből ritkán iszik szeszt 23,3⁰/₀, rendszeresen 50⁰/₀, míg mellé üdítőt is fogyaszt 26,7⁰/₀. A fiatal nemzedékből viszont alkalmanként iszik szeszt 13,3⁰/₀, rendszeresen 23,3⁰/₀, míg üdítővel is él 63,4⁰/₀. S nem azért változnak így az arányok, mert a fiataloknak van legtöbb pénze ilyen célra. Hanem mert míg az öregek nemzedéke illetlenek, pocskéo-lásnak, de sőt erkölcstelennek tartja a rendszeres szeszfogyasztást (s közülük az is, aki műveli!), addig a középső nemzedék tagjainak többsége, ám főként a fiatalok már a modern életforma részének, a modern — sőt, tessék elhinni — a haladó — gondolkodás tanújelének. Bizony-bizony. Mutatja ezt a hozzákap-csolt üdítőfogyasztás is: Modern világ, az italunk Pepsi! — hadd valljam be, hogy ez a legostobább reklám, amit életemben hallottam... Még jobban mu-tatja azonban az életmód, az életfelfogás, a gondolkodás változását a másik, még nagyobb és még újabb tömegszokásunk, a kávéivás, amelyik a minta 3x30 családjánál ilyen képet kap:

	nagyszülők	szülők	gyermekek
kávét nem isznak	66,7	26,7	6,7
kávét isznak	33,3	73,3	93,3

— s a 6,7⁰/₀ mutatja, hogy még a fiatalok között is akad, akinek van mit fejlőd-nie! No, ez tréfa, persze. Részletesebb és tartalmasabb az alábbi információ:

Társaság, pihenés, szórakozás, üdülés

	nagyszülők	szülők	gyermekek
nem járnak sehová	26,7	16,7	0,0
rokonokhoz, búcsúba	43,3	13,3	0,0
vendéglőbe, presszóba is	0,0	16,7	0,0
szervezett kirándulás, üdülés	10,0	36,6	43,3
kirándulnak, üdülnek, „maszek” is	10,0	16,7	56,7
	100,0	100,0	100,0

A tevékenységek fenti sorbaállítása fokozatot is jelent. Vagyis aki rokonokhoz vagy búcsúba jár csupán, annál a lentebb következő formák már nemigen fordulnak elő, míg viszont ha valaki „maszek” is szokott kirándulni, az az összes előző tevékenységet is úzi, rendszerint. S erre már rá lehetett kérdezni, nem úgy mint a fogmosásra, a fenti variációk és százalékok mégsem jelentenek szigorú elhatárolódásokat, s két okból sem. Egyszer azért, mert a válasz sok esetben nem úgy hangzott, hogy „Azt pedig mi nem csináljuk” vagy „Olyan helyekre pedig nem járunk”, hanem úgy: „Presszóban talán még sohasem voltunk”. A fenti összesítésekkel tehát nem kizárólagosságra, hanem jellemzésre törekedtem. Így maradt ki például a mozi és a színház, mert ugyan hébe-hóba mindenki el szokott menni, főleg a középkorúak és a fiatalok közül, de senki sem vallotta, hogy ez neki megszokott, bevett szórakozási formája. Igen, a televízió ezt is helyettesíti. Nagyon sok család van már például, amelyik járátja az újságot, megszokásból, de bele sem pillant, s két esetben veszi kézbe: mikor kiemeli a postaládából, és mikor a papírost felhasználja. Nagyon valószínű, hogy csupán ezért járátja: begyűjtani, csomagolni s egyéb célra.

A következő mutató egyes variációit megintcsak fokozatban kell érteni: Az első nemzedék harmada csak rádiót hallgat, másik harmada emellett még tévét is néz, míg a harmadik harmad ezeken kívül még olvasni is szokott. A középnemzedéknek is minden tagja hallgat rádiót. Mintegy 90%-uk tévét is néz, de könyvet már csak mintegy tíz százalék vesz a kezébe. A fiatal nemzedék is mind „rádiós”, tévét azonban csak 26,7%-uk néz általában és rendszeresen, mintegy húsz százalékuk olvas is — a legtöbben azonban lemezeket és magnót hallgatnak szívesen. S ha ezt az adatot a korábbi fejtegetéssel összevetjük, akkor már-már azt mondhatjuk, hogy ez a fiatalok nagyobb részének életformájává kezd lenni.

Még beljebb sikerül hatolnunk az életvitelt meghatározó, gondolkodásba, ha a munkával kapcsolatos fogalmakat vesszük szemügyre:

	nagyszülők	szülők	gyermekek
a munka az élet rendje	50,0	16,7	0,0
a munka célja a gyarapodás	30,0	16,7	33,3
a munka megszokás dolga	20,0	40,0	33,3
a munka kényszer	0,0	26,6	33,3
	100,0	100,0	100,0

A munkáról az első nemzedék tagjainak van a leghatározottabb véleménye. Vagy inkább berögződés. Ezt úgy értem, hogy közülük sokan értetlenül vagy hökkenten néztek ránk: Mi a munka?... Miért dolgozunk?... És elgondolkoztak, mit is válaszolhatnának erre. Hogyan foglalhatnák szavakba? Volt bácsi, közel a nyolcvanhoz, akit a veteményeskertben találtam, mély izzadásban, kemény elszánással, de mikor erről kérdeztem, hosszabb töprengés után is csak azt mondta: „Ezen még sohasem gondolkoztam.” S legkitűnőbb munkatársam, Fodor István gyűjtötte Jákóhalmán a kifejezést: „A munka az élet rendje.” És ez olyan határozott, olyan mély meggyőződés, hogy végül is ezt választottam az első variáció meghatározásául. Am nem kevesen voltak az idősek között, akik racionális, gyakorlatias oldalról közelítették a témát. Ez a harminc százalék sem tagadja a munka örömét, nem vonja kétségbe annak alapvető szerepét az ember életében, sőt, kiemelik a célszerűségét: A munka célja a gyarapodás. S ebben a csoportban jegyezték meg azt is: „Aki ma szegény, az magára veszen!” Voltaképpen az idősek véleményeinek harmadik csoportja sincs messze az előző két variációtól. A különbség annyi mégis, hogy ez a húsz százalék nem annyira a munka törvényszerű voltát vagy célszerűségét hangsúlyozza, hanem a megszokás jellegét. S ketten is elmondták, hogy őket már kicsi korukban dologra fogták a szülők, és milyen jól tették, mert később nem vették zokon az élettől, hogy a család eltartása érdekében munkálodni kell. Mások, s persze nem egyedül az idősek, arra figyelmeztettek, hogy a mai fiatalokat sem a szülő, sem az iskola, sem az élet nem a munkára neveli, hanem a lehetőségeket csillogtatja meg. „Pedig a munkát kellene megszoktatni velük, mert a lehetőség később vagy adódik, vagy sem, de a munka mindig kéznél van.” — A szokás-felmérés egyes témáinak mutatóit elsősorban az idősek véleménye alapján tipizáltam. Tettem ezt azzal a céllal, hogy a jászársadalom jelenében végbemenő nagy változásokat a három nemzedék szokás- és gondolkodásváltásai alapján is jobban megfoghassam. Így cselekedtem a munkaerkölcs esetében is, és ezért fordul elő, hogy a középkorúak véleményeinek csoportosításánál egy negyedik variációt is be kellett vezetni: A munka kényszer! „Miért dolgozok? Mert muszáj!” „Mert enni kell!” „Mert nincs nagybácsim Amerikában.” „Mert Róbert bácsi megfeledezett rólam!” Láthatjuk, hogy a középnemzedéknek ez a 26,6 %⁰-a is azt mondja voltaképpen, mint az öregek közül többen, hogy tudniillik, ha születünk, enni kell, mégis: mások a felhangok. Más az álláspont, ahonnan a kétségtelen tényt megközelítik. S ez adja a minőségi különbséget, ez okolja, hogy nálunk új variációt kellett bevezetni. S közülük már csak öt család jellemezhető úgy, hogy a munkát az élet természetes részének tekintik. A fiatalok között viszont már egyetlen ilyen felfogást sem találhatni. S elgondolkodtam rajta: igazságtalan vagyok? Rabjául estem saját előzetes ítéletemnek? Vagy ha annak nem is, de megtévesztett a harmadik nemzedéknek az az általános jellemzője, hogy még szüleiknél is jobban ódzkodnak a nagy szavaktól? Remélem, nem, s a valóságot fedi az a három harmadra oszló besorolás, amit nálunk alkalmaztam. S bizonyítékul, az eddigi fejezetek után, álljon már csak egy: 1976-ban az Aprítógépgyárba összesen is 1, azaz egy gyerek jelentkezett esztergályos tanulónak, az is kettes bizonyítvánnyal... Az első és a harmadik nemzedék álláspontjai között a leglényegesebb különbségnek azt tartom, hogy míg az idősek nagy részében ösztönös a munkaerkölcs, addig a fiatalab-
bakban igenis tudatos elem. Szépen meg tudják magyarázni: „A munka a szocialista társadalom alapja.” „Ki mennyi munkát végez, annyit ér.” Sőt: „A munka a szocializmusban becsület és dicsőség dolga!” Kétségtelen, hogy itt a

jelenkori jelszavak köszönnek vissza, s nem mindig lehetünk bizonyosak abban, hogy mi van mögötte. Egy fiatalember kifejtette nekem: Az ember nem munkára született, hanem az élet élvezetére, és játékra. *Ezt már József Attila is megírta!* Hogy valaki felnőtt korában mégis szeret dolgozni, az a beleneveléstől függ. Egy fiatal ápolónő viszont kifejtette: A munka akkor válik örömmé, ha mindenki azt csinálhatja majd, amit szeret. Vagyis, egy dolog bizonyosnak látszik. A munkaerkölcs tudatosulása az igényszint emelkedését is magával hozta a harmadik nemzedéknél, de már a másodiknál is. S erre manapság és általában az a felelet, hogy ez jó dolog. Sőt, kéznél van a nagy közhely: A mi társadalmunkban egyre több ember egyre inkább azt csinálhatja majd, amit szeretne. — Tudjuk azonban, hogy ez inkább csak jelszónak szép. És félek, hogy csak mint jelszó *perspektivikus*. Tudniillik, hogy ki-ki meg legyen elégedve a munkájával, a szakmájával, a munkakörével, az a mai tudatosult világban az igények milyenségétől, tartalmától függ. Erre pedig nem csak általános tapasztalatainkból hanem a „Hatból kettőt” — „Négyből egyet” válaszainak szembeállításából is következtethetünk: az elsónél a pozitív válaszok (spekulatív) százaléka 80, míg az utóbbinál 54 — ami ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy világgépünk, azaz igényeink jóval előtte járnak a munkával kapcsolatos felfogásunknak. S ha a jövőben is ilyen mértékben fog előtte haladni, és akinél előtte fog haladni, az a jövőben sem lesz megelégedve adott munkájával, munkakörével, mert úgy érzi majd, hogy a realitások lemaradnak a lehetőségek mögött. Ezért gondolom, hogy a munkaerkölcs tudatosult szintje mellé az ösztönös munkaszeretetet, a természetes munkavágy sem ártana most és mindenkor. Bár még egy dolgot bizonyosra vehetünk: A munka reflexszé változását az idő múlása, az egyének életkora is magával hozza.

S térjünk most át egy más kategóriára. Mi a tisztességes, becsületes élet alapja?

	nagyszülők	szülők	gyermekek
a keresztény erkölcsi tanítások	36,7	20,0	16,7
a rendes családi élet	36,7	53,3	53,3
a munka	26,6	23,7	10,0
a társadalmi együttélés szabályainak betartása	0,0	0,0	20,0

Látjuk, a negyedik variációt a fiatalok húsz százalékánál találhatjuk csak meg. Más kérdés, hogy a valláserkölcsből folyó, vagy a marxista nevelésből következő megközelítések mennyire ellenkeznek egymással. Hiszen az európai keresztény szellemiség számos előző civilizáció, sok évezred ilyen tapasztalatait gyűjtötte egybe, s ezek nagy része ma is érvényes, holnap is érvényes lesz (Ne lopj! Tiszteld apádat és anyádat! Másnak a házát, feleségét... stb.) — csak más az ideológia, aminek alapján ugyanezeket — vagy: lényegében ezeket, vagy tartalmában ezeket, vagy: hatásában ezeket — innen és túl vallják. Ma még fontos az eltérő eszmei megközelítés, fontosság teszi az átmeneti kor, azzal együtt is, hogy mindennapjainkban az eredmény már ma is sok esetben azonos: Aki komolyan vallja például a család vagy a munka erkölcsi alapvetését, az akkor is hasznos személy, ha ezt nem kommunista, hanem keresztény alapállásból teszi. Arról nem is beszélve, hogy a választóvonal csak elméletben húzható meg ilyen határozottan, mert nagyon sokaknál nem csak az egyik,

vagy nem csak a másik hat, hanem keveredve. — S a fejtegetésnek ezen a pontján illeszttem be azt a köztudott ténytet és konkrét jászföldi tapasztalatomat, hogy alakuljon bármily nagymértékben a felfogás, az élet normarendszere korunkban, bizonyos fogalmak, bizonyos alapállások változatlanok maradnak. Így például a család szerepe a társadalom és az egyén életében. Mert egészen bizonyos, hogy a minta harmadik, második és első nemzedéke nem ugyanazt érti alatta, sőt láttuk, sok esetben az eszmei megkülönböztetés is eltér — de a gyermek, mint az élet egyik célja, értelme, bizony nem mai, nem tegnapi, de még csak nem is hétszáz éves fogalom, a jászok körében sem. Vagyis, a maradandóság az erkölcsi normarendszerek változásában is jelen van. Ez is a folyamatoságot, a gyökerek kitephetetlenségét bizonyítja.

A nemzedékek közötti váltás méreteit a babonák, babonás szokások alakulásában mérhetjük legtisztábban. Az alábbi kimutatásban a bevallott hiedelmek jellege alapján igyekeztem csoportosítani:

	<i>nagyszülők</i>	<i>szülők</i>	<i>gyermek</i>
az egész életet átszövő babonák, tiltások, rontások	70,0	16,7	0,0
könnyebb hiedelmek:			
kéményseprő, „lekopogom” stb. főként az időjárás megfigyelésekkel kapcsolatban	0,0	26,7	46,7
	13,3	23,3	23,3
	16,7	33,3	30,0
semmit sem mond	100,0	100,0	100,0

Azt hiszem, ide a kevés megjegyzés is sok. Annyi engedtség mégis, hogy a középemzedéket láthatjuk a „legátmenetibb” helyzetben. Az ő százalékaik szóródnak viszonylag egyenletesen a különböző variációk között. S hadd ne tartsam magamban azt az észrevételemet, amit a fenti százalékarányok is kifejeznek, hogy a fiatalok milyen nagy mértékben „hódolnak” az úgynevezett könnyedebb hiedelmeknek, ami azonban náluk inkább már csak játék. Ám meg is fordítom rögtön: játék, de makacs emberi tulajdonságok alapján. S nem hiszem, hogy a mai fiatalok unokái elhagyják majd. De nem is szükséges: az embernek mindig jól jönnek majd az ilyen játékok, különösen ha az élet kiszámíthatatlanságait, a sors hirtelen változásait lehet vele valamennyire is ellen-súlyozni.

És most nézzük meg, milyen a minta magatartása a közélet, az országos társadalmi, gazdasági és kulturális események, de főként persze a helyi intézkedésekkel kapcsolatban. Nem a 90 család által felsorolt konkrét eseteket tartom itt érdekeseknek, hanem az álláspontok jellegét:

	<i>nagyszülők</i>	<i>szülők</i>	<i>gyermek</i>
bírák és dicsér	16,7	26,7	0,0
csak bírál	46,7	23,3	40,0
inkább csak pletyka-szinten érdeklik			
a dolgok	20,0	23,3	26,7
ennél a témánál elzárkózott	16,6	26,7	33,3
	100,0	100,0	100,0

Nehéz rész volt ez a Szokásfelmérésben, hiába vélt igazság, hogy mi, magyarok milyen szívesen bírálunk, illetve, hogy milyen hévvel tudunk beszélni közdolgokról. Hiába, mert ez a tulajdonságunk már réges régen jellegzetes „magánjelenség”: bizalmas körben tesszük megjegyzéseinket, különösen ha azok kritikaiak, de sok esetben a dicsérőket is, nehogy mások azt higgyék: hízelegni akarunk. Ám ami ennél is jellemzőbb: teszünk megjegyzést nagyobb körben, nyilvánosabban is, de a legritkább esetben felszólításra! Ha a beszélgetés során kibukik a számon, az még rendben van, bár talán akkor is okosabb dolog lett volna hallgatni (Ne szólj szám, nem fáj fejem! Beszélni ezüst, hallgatni arany! Stb. Stb.) — de ha rákérdez valaki!... Nem, a jászok körében hosszú évszázadok óta mély bölcsességnek számít ellenállni az ilyenértelmű felhívásoknak, s ezt csak kevesen szegik meg, mint ezt a korábbi fejezetekből láthattuk. — A fenti tipizálásból pedig az tűnik ki, hogy itt is a középnemzedék a leginkább átmeneti. A fiatalok és az öregek inkább bírálják — ugyanakkor az előbbieknél volt a legtöbb, és az utóbbiaknál a legkevesebb elzárkózó.

A szokás felmérés utolsó blokkjának bevezetéseképpen nézzünk meg egy mutatót, amelyik egyszerre tudati és anyagi cselekvés. A mintának szinte minden tagja dolgozott felvételünk idején, kivéve a betegeket. Ipari és egyéb munkahelyekre járt be a nyugdíjasok nagyobb része, vagy otthon és a háztájiban dolgozott — illetve mind a kettőt csinálta. Dolgoztak természetesen az aktívkorúak, s közöttük rendszerint a háztartásbeli vagy a gyés-en lévő családanyák a legkeményebben. S dolgoztak a fiatalok, munkálódásnak értve a tanulást is. Az anyagfelvétel során próbáltuk kideríteni: A minta tagjai csak főállásukban, főhivatásukban tevékenykednek-e; s ha nem, és aki nem, annak milyen jellegű az egyéb dolga?

	<i>nagyszülők</i>	<i>szülők</i>	<i>gyermekek</i>
csak munkahelyén dolgozik az egyéb munka	0,0	16,7	33,3
csak fenntartó jellegű	23,3	23,3	40,0
az egyéb munka termelő jellegű az egyéb munka fenntartó	0,0	20,0	0,0
és termelő jellegű	76,7	40,0	26,7
	100,0	100,0	100,0

Egyéb munka alatt értve minden tevékenységet, akár hivatalos mellékállásban, akár fusiban, akár otthon. A fenntartó jelleg alatt értve a háztartás, a lakás, vagy az egész porta berendezéseinek megjavítását, de olyan tárgyak készítését is, amelyek inkább csak díszként szolgálnak a lakásban. Termelő jelleg alatt értve viszont azokat a munkákat, mikkel lényeges (a család életében számottevő) új értékeket hoznak létre: házépítés, állattenyésztés, növénytermesztés, ruhavarrás, és a többi, és a többi.

S ki tagadná, hogy az ilyen magán-tevékenységnek ezer és tízezer fajtájának mekkora szerepe van a nemzeti vagyon növelésében? Csak egyetlen példát hozok. A statisztikai hivatal rendszeresen jelenti az éves és ötéves tervek teljesítéseit. Köztük a lakásépítkezések számait. Fel szoktunk-e figyelni arra, hogy a kiemelt szám alatt, rendszerint a bekezdés alján, mindig van egy mellékmondat: magánérből épült ennyi és ennyi? Ki szoktuk-e számítani, hogy az ország lakosságának milliói ezzel milyen mértékben járultak hozzá a népgazdasági

tervek teljesítéséhez? Nem szoktuk. S a legérdekesebb, hogy még azok sem figyelnek erre, akik az éppen lefolyt tervidőszakban építkeztek. Hozzászoktunk a nagy számokhoz, s agyunkban kialakult az automatizmus: ezt mind a népgazdaság nagy szervezetei teljesítették. — Itt is egy tudott, de be nem valloított helyzettel állunk szemben. Az ország lakosságának többsége a nagy formátumokban való részvétel mellett még plusz is tevékenykedik. Termel. Maszekol. S bár ennek a tevékenységi körnek egy-egy részletét olykor nyilvánosan is bevalljuk, így például a hetvenes évek közepén, a nagy élelmiszerkrízis tetőpontján azt, hogy a mezőgazdasági termelésben mekkora részt vállalnak a „maszek indulatok” — de általában hallgatunk róla, s véletlenül sem összegezzük. Mert takargatjuk. Mert szinte szégyeljük úgy általában és egészében. S e jelenségnek gyökerét nem találom a történelemben, csak a félmúltban. Abban a tegnapi, mikor az új kezdés lázában úgy tűnt, hogy a szocializmus gazdasági-társadalmi rendjében minden emberi tevékenység közös lesz, s az egyén minden anyagi vagy szellemi produktumot a közösből fog kapni.

Kétségtelen, hogy a kezdő szakaszokban radikálisnak és kategórikusnak kellett lenni, hiszen ez akkor nemcsak gazdasági, hanem politikai, hatalmi kérdés is volt. Más dolog, hogy olyan mértékben és olyan kiterjedésben kellett-e radikálisnak lenni — de utólag persze könnyű ítélni. Nem is ítélek, csak arra hívnám föl a figyelmet, hogy a kezdő szakaszok elvi és politikai kategóriáinak némelyike időszzerűtlenül él tovább. Mert például a nagy- és középzüzemek államosítása után a kisüzemek, sőt a kisiparosok felszámolásának lehetett egy olyan taktikai célja, hogy a **kisegzisztenciák ne higgyék: idővel ők léphetnek a megszüntetett magán-nagytóke helyébe.** Ugyanígy a mezőgazdaságban: a jómódú gazdákat kézzelfogható módon kellett meggyőzni arról, hogy a nagybirtokok felszámolása nem az ő korlátlan fejlődésük előtt nyit utat. De ugyanez állt a kereskedelemre, a szolgáltatásra, és a gazdasági, a társadalmi élet minden más ágára. *És áll ma is:* a hatalom ma is, holnap is útját fogja állni minden olyan kezdeménynek, amelyik a kapitalista tőke képződésére vezet vagy vezethet; s ez a szándéka a lakosság nagyon nagy többségének akarataival egyezik. Merőben más azonban, mikor ezt az elvet, ezt a politikát az emberek magánszorgalmára, másokat ki nem zsákmányoló tevékenységére kezdik vonatkoztatni: Házat épít valaki, és ezzel mentesíti az iparágat, de sőt hozzájárul a tervciklus teljesítéséhez? Jó-jó, de maszekol! Zöltséget termel valaki, és ezzel az évente tömegidegességet okozó közellátás javításához járul hozzá? Jó-jó, de neki ebből haszna van! Nem lehet tévéantennát kapni, és szakmunkás ismerősöd csinál neked egyet! Jó-jó, de ő ezzel fuszik!

A jelenség megvizsgálásához kiindulásnak azt veszem: Minden öntevékenység, minden magánszorgalom, minden maszekolás új értéket hoz létre. S ezek között van persze, amelyik a maga helyén és méreteiben káros a közre, s van, amelyik nem káros, ráadásul pótolhatatlanul szükséges. Nos, ez így annyira világos, hogy vitatkozni csak a méreteken, az egyes jelenségek besorolásán és a konkrét eseteken lehet. Azon pedig mindig is fogunk. De még egyen föltétlenül. Azon, hogy a társadalmilag veszélytelen öntevékenység még pótolhatatlan, már pótolhatatlan, vagy mindig is az lesz. — Nos, én a harmadikra szavaznék, de nem akarok messzire rohanni az ezekkel kapcsolatos viták mezejétől, ezért mégiscsak a MÁR mellett voksolok, tisztelettel. Legfeljebb, hogy saját macacsságomnak valamennyire is eleget tegyek, hozzáteszem: holnap MÉG jobban szükség lesz.

És a miéltre az első választ éppen a világ általános iparfejlődéséhez felzárkózó termelő-szolgáltató szervezeteink adják meg. Tudniillik, ezeknek a nagy-

formátumoknak a mindennapjai ma már percenként igazolják, hogy van amivel szükségszerű és hasznos foglalkozniok, de van, aminek a termelése számukra veszteség, kényszer, sőt kín... Éppen az előző fejezetet írtam, mikor Gorjanc Ignác nyilatkozott a televízióban. Azt mondta, havonta tonnaszámra gyártják az olyan *apró* dolgokat, mikre nekik szükségük van, de erősen ráfizetnek. A kiutat a kooperáció javításában jelölte meg — és ebben nagyrészt igaza is van. Nagyrészt, de nem minden részletben. Mert szerintem a Hűtőgépgyárral együttműködő üzemek konkrétan, de a nagy termelő szervezetek általában sohasem tudnak majd nyereségesen, hasznosan előállítani minden szükséges alkatrészt, minden közellátási cikket. Mert a nagyipar és a „nagyszolgáltatás” ágazataiba — éppen a szakosodott sorozatgyártás természete miatt — sohasem fog minden beilleni. Röviden szólva: A szerszámgép vagy a hűtőszekrény jellegzetesen nagyipari termék, s egy kisiparosnak álmában sem jutna eszébe, hogy olyan profilt válasszon magának. De már például a szifontú vagy a belső gyűrű, az szerintem jellegzetesen kisipari termék, és csakis a kisformában állítható elő haszonnal (és jól!), ugyanúgy, mint például a gemkapocs, aminek szükségletét honi kereskedelmünk hosszú évek óta csak importból tud úgy ahogy fedezni, vagy az óraszíj, miknek alkalmatlanságára tíz éves fiam mutatott rá, mikor nem találtunk a karjához és ízléséhez illőt. És még száz meg ezer apró termék. S ugyanígy a mezőgazdaságban: a búza, a kukorica, a cukorrépa, a szarvasmarha (s hovatovább a sertés) például ma már jellegzetesen a nagyformák terméke, sőt, kertészeti termékeket is állíthatnak elő dömpingben — de a primőrök, a minőségek, a friss piaci árak tekintetében a kisforma belátható időn belül verhetetlen lesz. Vagy vegyük a szolgáltatást: Rendbe kell hozni egy háztömb vízhálózatát? Ezt csakis a különböző épjavszervál-ok tudják megcsinálni. De: eltörtött a cső a falban? Bizony, hogy ez az utcában működő, kisiparos vagy szomszédban lakó, maszekoló szakmunkás reszortja, szigorúan.

Ám kanyarodjunk vissza az építkezésekhez. Azt még sohasem hallottam, hogy egy üzemet, egy áruházat családi maszekban lenne jobb felépíteni, De egy iskola vagy egy bérház tető alá hozása is jellegzetesen nagyipari feladat. S még azt is el tudom képzelni, hogy ötven év múlva a különálló kis házakat is jobbadán a vállalatok készítik — de hogy egy családi ház családi erőből történő építése mindig olcsóbb lesz, mint ha a tervekkel, határidőkkel és általános költségvetésekkel dolgozó nagyvállalatra bizzuk, azt bizonyosra veszem. Egy szó mint száz: Ha a kisformák, a maszekolások és magánszorgalmak harminc, húsz, de akár tíz évvel ezelőtt is magukban hordozták a politikai, társadalmi vagy erkölcsi értelmű múlthoz való hűzást, a meghaladott rendszer felé kacsintgatást, akkor ma már, a kialakult, megerősödött szocialista nagyformák *kiegészítői*. Már ma is. Ugyanakkor *függvényei* is. Már ma is. Mert senki sem pepecselhetne például a háztájiban primörpaprikával vagy exportnyúllal, ha a család és az ország általános ellátásának feladatnak ma már nem a szövetkezetek és állami gazdaságok tennének eleget. Vagy senki sem bíbelődhetne kétórás iparendéellyel elektromos háztartási gépek javításával, ha ezeket a cikkeket a nagyipar szériában nem gyártaná.

Már ma észre kell vennünk a nagy- és kisformák törvényszerű kapcsolódását, kölcsönös kiegészítő jellegét — az utóbbi erős és természetes alárendeltségében —, mert holnap ez a jelleg csak erősödni fog, akár akarjuk, akár se. És ehhez a második fő érv nem gazdasági, hanem társadalmi, És morális. Mert arról van szó, hogy az öntevékenység, a maszekolás, a kisforma nem csupán gazdasági tevékenység, hanem *életforma* is. És itt persze megint lehet, sőt kell is vitatkozni a tartalmakon, méreteken, arányokon. Hogy például jó-e nekünk az, ha valaki

a nagyformában ledolgozza a részét, amit rá a társadalmi munkamegosztás kiró, utána pedig még legalább ugyanannyit hajt maszekban? Ez nem jó, ez nem kell nekünk — de maga az öntevékenység, a magánszorgalom, az pótolhatatlanul fontos, emberileg fontos már ma, és egyre fontosabb lesz a múlt idővel. A miértekre a válaszok az ember — szervezet kapcsolatait tárgyaló előző fejezetekben vannak, egy távolba mutató mai példát azonban hadd hozzak még:

A tegnap még gazdálkodó, de akár bér munkában dolgozó jászpolgár a viszonylag teljeskörű mezőgazdasági termelési folyamatban mintegy ötezer munkaelemet ismert, a téhen elletésén kezdve a kukorica egyelésén keresztül a kapanyél megfogásáig. És ez hatalmas ismerettömeget, rengeteg alkotói mozzanatot jelentett, olyat, ami meglehetősen kitöltötte az életét, megalapozta termelői és emberi öntudatát. Ma a hűtőgépgyári hétezer többsége öt-hat vagy nyolc-tíz munkaelemet ismer, mert a modern termelés azt követeli, hogy ne ismerjen többet. Kitöltheti ez az életét? ... A kérdés fölösleges okoskodásnak tűnhet. amennyiben mégsem az, hogy talán nem ártana újólág végiggondolni a modern, szocialista embertípusról alkotott fogalmainkat: A munkáját becsülettel elvégző állampolgár majd művelődni, sportolni, szórakozni fog, s így teljesíti ki életét, így valósítja meg önmagát, egyre magasabb szinten. Bizony, ez nagyon szükséges, és minden erőnkkel segítenünk kell a minél nagyobb mértékű megvalósulását, — ám ennyi évtized után már az is látszik, hogy ebben a programban van némi idealizmus. Alaptalanság. Felhőjárás. Mert először: nem mindenki és nem mindig akar művelődni, szórakozni, kirándulni, és a többi, és a többi. Hanem — legyünk csak egészen őszinték — sört iszik. Vagy rövidet, amiben manapság már sikerült „kivívunk” a világelesőséget. Másodsor: ha még akarna is, képzeljük el, mennyi kultúrház, színház, presszó, sportpálya, út, autóspihenő és a többi kellene ahhoz, ha a tíz és fél millió holnap reggel mind élni akarna az Alkotmányban lefektetett ilyen jogával. Ez azonban a népgazdasági kapacitásának függvénye, vagyis talán kétszáz év alatt meg is lehet teremteni a valószínűs feltételeket, ezért hát harmadszor: Ha még minden állampolgár követné is a kitűzött ideált, alkotói tevékenység lenne az? Pótolhatná azt, amit a modern termelő szervezetekben jórészt elvesztettünk, s tovább veszünk a jövőben? Mert azt mégsem gondolhatjuk komolyan, hogy unokáink unokáiból megannyi zeneszerző, szobrász, filmrendező, élsportoló és a többi válik. De ha még válna is, negyedszer és utoljára: A kulturált vagy akár alkotó jellegű szabadidőtöltés mellett is mindig jelen lesz az az életforma, amelyik a család környezetét akarja szebbé, jobbá, civilizáltabbá, s ezenközben bizony-bizony anyagilag tehetősebbé változtatni *saját kezével*, hogy a *saját szemével* gyönyörködhesse benne.

Ezt alapvető emberi tulajdonságnak számítom akkor is, ha az előbb közölt táblából világosan látszik, hogy a Szokásfelmérés mintájában a nagyszülőkben a legerősebb, a szülőkben már halványabb, a gyermekekben pedig a leggyengébb. Mert alapvető tulajdonság ugyan, de a reá való nevelés, vagy az arról való leszoktatás éppen olyan fontos, illetve káros, mint a többi emberi saját-ságnál. És éppen ebben látom ma a fő problémát. Mert szerintem a kis- és nagyformák együttlélésének gazdasági szükségszerűsége viszonylag hamar utat fog törni. A rációra alapozó gyakorlati és elméleti szakemberek egyre több területen ismerik majd fel. Ám az e tekintetben jobbadán hamis rációra alapozó oktató-nevelő és kulturális tevékenységünk nehezebben fog kikeveredni az illúziókból. Mert itt nem a 2x2 beszél. Mert ez nehezebben mérhető. S pontosan ennek tudom be, hogy ma például — de igazán csak például! — a televízió úgy általában bemutat olyan játékfilmet, színdarabot, riportot amelyik az egyének egyéni alkotó ösztönét ostromozza.

Nem ilyen meztelenül, persze. És akaratlanul. Nem azt mondják ezek a műsorok, hogy ne gumizd újra a vízcsapot, ha elromlott. Hanem áttételesen. Művészien. Tipizálva. No, de éppen a forszírozott típusokkal van a baj. Két példát hozok: Éppen e témakör anyagát rendszereztem, mikor új magyar tévéfilmet láttam. A címét, szerzőjét elfelejtettem, de elég az hozzá, hogy a kapzsi, maradi, maszekoló falusi szülők kegyetlenek egyszerem lányukkal, s nem engedik, hogy ahhoz menjen, akit szeret. Hozzákényszerítik egy másikhoz, aki nem rossz ember, csak éppen ugyanolyan kapzsi, mint ők. Miből látszik ez? HÁZAT ÉPÍT! És azt mondja az ifjú feleségnek, hogy ne menjen dolgozni gyárba, ahová naponta órákat kell utazni, és a kereset sem valami fényes, hanem neveljen disznókat! És úgy melleleg: szüljön gyermekeket. Persze, mit várhatunk egy maradi férjtől? Ő csak egy traktoros a térszében. A feleség azonban kiharcolja magának a gyárbajárást. Apró vágások az egész filmben: milyen megalázó, milyen nehéz, milyen embertelen a házi, házkörüli munka, s milyen szép, milyen kedves és kellemes egy gyári szériamunka — a film alkotóinak legyen mondva! — A vége? Szakítás itt, happy end amott: A feleség összepakol, s elmegy egy még nagyobb városba, feltehetőleg Budapestre, beállít a valahai szeretőhöz, aki kamionos lett. No meg: lakást *kapott*. Esetleg vásárolt. Mert a kamionozásból arra is telik. De ez nem baj. Ez nem kapzsiság. Ez láthatólag egy modern, szocialista foglalkozás és magatartás. A baj az, a film szerint, hogy a traktorozásból is telik — építőanyagra. Felteszem, a stáb nem tudta: az a kegyetlenül kapzsi ifjú férj, ha megbolondul, akkor sem juthat állami lakáshoz! Neki vagy építenie kell, vagy elmennie kamionosnak... De ebből elég is ennyi. — A másik filmet most láttam, ahogy ezt a fejezetet írom, ezért a címére még emlékszem: A 78-as busz útvonala, NÉMI KITÉRŐVEL. Itt arról van szó, hogy egy szereldei művezető bizonyos tengelyt soron kívül szeretne megkapni a kovácsműhelytől. Ott azonban a munkások nem vállalják a túlórárt, mert műszak után egy társuk HÁZÉPÍTÉSÉHEZ MENNEK SEGÍTENI. A művezető számára azonban ez az a bizonyos utolsó csepp, amittől kicsordul a pohár: a munkából hazafelé menet infarktust kap a 78-as buszon. Ahol a véletlenek folytán a bőszi maszekolók is utaznak. És éppen akkor kapja el a végzetes roham, mikor ezek csámcsogva mesélik, hogy milyen vacsorát készít majd a házépítő felesége. S a szívatlak után hiába ébred föl bennük *jobbik énjük*, hiába sietnek a művezető segítségére, mert az, kórházba szállítás után, meghal. Konklúzió: elvitte az emberek kegyetlen önzése.

Ezt a két példát emlitem csak, és elnézést kérek a szerzőktől, a készítőktől, az engedélyezőktől, mert ezek nem valami kiemelkedő precedensek, hanem éppen kapóra jöttek, mikor a témán töprengtem.

És most veszem elő a Szokásfelmérés anyagából képzett utolsó két mutatót.

A lakások felszereltsége

	nagyszülők	szülők	gyermekek
rádió	100,0	100,0	83,3
gáz- vagy villanytűzhely	73,3	76,7	53,3
mosógép	56,7	93,3	60,0
olajkályha	26,7	80,0	66,7
facsaró	16,7	80,0	60,0
televízió	66,7	100,0	63,3

lemezjátszó	0,0	16,7	33,3
magnetofon	0,0	0,0	26,7
porszívó	20,0	56,7	73,3
hűtőszekrény	40,0	70,0	53,3
	100,0	100,0	100,0
vízcsap nincs	53,3	16,7	13,3
az udvarban van	20,0	13,3	13,3
a konyhában is van	16,7	36,7	23,3
a fürdőszobában is van	10,0	33,3	50,0
	100,0	100,0	100,0

S mostmár csak egy leheletnyit morfondírozok azon: Köztudomású, hogy falvainkban, sőt kisebb vidéki városainkban általában jóval kevesebb pénz jut közművesítésre, közszolgáltatásra (Jászberényben e sorok írása idején még Patyolat sincs), kommunális, szociális és kulturális beruházásokra, mint nagyobb városainkban és Budapesten. Köztudomású ez is, mégis elfelejtjük esetről esetre, mikor a köz véleménye éppen afölött akar fejet csóválni, hogy azok a kaparó parasztok, vagy önző falusiak, de akár a maguknakvaló vidékiek hogyan és miképpen törik magukat a maszekolással. Jászberényben kiszámítottuk: ha az állami, gyári, megyei és minden más segítséggel készülő városi háztömbök építése a legutóbbi tíz év ütemében halad tovább — s közben az összes magánépítkezés leállna —, akkor a régi, és inkább többé mint kevésbé alulcivilizált régi bérházakból és magánlakásokból mintegy 120 év múlva költözhetne ki az utolsó család is; a községekről már nem is beszélve.

Az ördög se tudja, miért de ezt nem akarják kívárni sem a berényiek, sem a jász községek lakói. S valahogy azt sem, míg a népgazdaságnak lesz annyi ereje, hogy nem csupán az új városi lakásokat adja át teljes közművesítetten, hanem az utcákba, sőt a családi házakba is bevezeti a vizet. Nem. Inkább fizetik a községfejlesztési adót, sőt, külön pénzeket adnak össze, de a társadalmi munkaórák ezreit teljesítik, ám méghozzá teljesen maguk viselik az utcai fővezetékéről való bekötés, valamint a belső szerelések és szerelékek költségeit. És ez még csak a víz, annak is csupán a lakásba bejövő része. Hol van még az alagsövezés, a hydroforr, de hol a járda, az út, a közvilágítás, a közművesítés, a kereskedelmi, vendéglátói, szolgáltató és kulturális hálózat *azon a szinten*, amelyiket egy budapesti vagy nagyvárosi lakos ma már megszokott? S ha mindent, vagy ezek egy részét az a vidéki lakos már előteremtette, azzal még nincs villanytűzhelye, mosógépe, olajkályhája, és a többije. És mert az előszobában és a konyhában neki senki sem épít be előre bútorokat, azt is magának kell megvennie. S ehhez neki mindhez pénz kell, plusz, és megint plusz. Ám félreértésekre és sértődésekre oly hajlamos korunkban ide megjegyzés szükségeltetik, megintcsak. Nem azt mondom, hogy az utóbbi helyeken már minden ideális, hogy nincsenek terjedelmes fehér foltok akár a főváros. V. kerületében. S még arról sem beszélék, hogy Budapestet ne előbb emeljük a kor színvonalára, aztán, teszem, Pécssett, majd Szolnokot, s csak utána Jászberényt. Nem. Arról beszélék csupán, hogy ha a történelmileg kialakult különbségeket még jó darabig képtelenek vagyunk teljesen eltüntetni, akkor legalább *értsük meg* azt a vidékit, aki *plusz* közreműködik a história méretű igazságtézésben. Értsük meg, s ne vessünk minduntalan gáncsot neki tegnapi realitások ma már időszerűtlen konzekvenciával.

FÓTI PÉTER

Zűr a tehenészetben avagy kellően készítették-e fel a dolgozókat a várható változásokra

Januárban elvették a pénzüket. Azt mondták, hogy karbantartották a bért. Júniusban még ennek a kevésnek is csak a nyolcvan százalékát fizették ki, a többit maguknál tartották. Az emberek morogtak. Zetoros vagyok itt a telepen, a tehenészek átlagbérét kapom. Hazavitem én hat és fél ezret is. Január óta a feleséggel együtt keresek annyit, mint előtte egymagam.

Februárban a rakodóm azt mondta:

— Ennyi pénzért nem dolgozom.

De dolgozott. Márciusban megdőglött egy bornyú. A rakodóm otthagy, megyen megnyúzni. Rászólok:

— Csak el kell végezni a munkát.

— Te is így beszélsz?!

S visszakézből szájon vágott. Széjjel vettek bennüket. A rakodómnak már volt ilyen esete, vasvillával derékon ütött egy zetorost. Helyi bizottság alakult, kivizsgálták minket. Öt más munkahelyre helyezték, engem figyelmeztettek, hogyha mégegyszer munka közben verekszem, átcsoportosítanak.

Júniusban hallottuk a kósza hírt, hogy megint elvesznek a pénzünkből. Kérdeztük is a brigádvezetőt, de azt válaszolta:

— Én nem tudok róla.

Két napra rá a megalkudottnál kevesebbet fizettek. Hát ilyen nincs, hogy visszamenőleg levonják a keresetet, az én véleményem szerint. A tehenészek a cselédvilágban is kaptak egy pár bakancsot, nagyobb komenciót, most is többet kell adni nekik. S nem elvenni azt, ami becsülettel jár.

„A tehenészet rendkívülien borzolja az idegeket”

Én egy házért dolgozom. Úgy kezdődött, hogy apám nem volt partizán, negyvennégyben mégis munkaszolgálatra vitték. Odamaradt. Tizenöt évesen özvegy anyámra, s négy testvéremre dolgoztam, a tsz-ben. De ez nem tetszett. Tizenhat lettem, amikor beálltam Pesten a negyvenhármas építőiparba, segédmunkásnak. Munkásszálláson laktam. Az udvarlóm épületeket állványozott. A falujában fél családi háza volt. Huszonegy évesen hozzáköltöztem.

A Fórum írásait-anyagait a vita szándékával adjuk közre; ellenünk vagy mellettünk szóló véleményeknek, gondolatoknak ugyanitt örömmel adunk helyet.

Négy éven át a házra dolgoztunk. Ő villanyt szerelt a szomszéd városban, én a lányaim miatt csak bedolgozhattam. Először negyvenezerért kifizették a sógort, mienk lett a ház másik fele is. Ócska épület volt, fillérről-fillérré tataroztuk. Én az építkezéshez tizenhárom hízót tartottam, mégis lassan haladtunk. Hatvanötben a férjemet megoperálták, levették az epéjét, ezután csak magára vigyázhatott. Hatvankilencben szívbénulást kapott, meghalt. Vékony ember volt az uram, harmincegy éves, én meg huszonnyolc.

Magamra maradtam. Odamentem dolgozni, ahol a legtöbbet adták: a nővényápolásba, a tejkezelőségbe, a tehenészetbe. Hatezret is kerestem, amíg munkaegységre számítottak. A ház még nincs kész, de ér úgy háromszázezret. Háromszobás, kétkonyhás, a gimnazista lányommal lakok itt, a kisebbiket Pesten az apósoméék nevelik.

Mintha kifáradtam volna. Mostanában inkább kézimunkázom, a tévé se nagyon érdekel. Alacsony a vérnyomásom, két-három éve. Hullámozó. Ideget kaptam. Nyolcvan-kilencven a vérem, az ideg húzza le. Mindennap szedem a Szeduxent. A tehenészet rendkívülien borzolja az idegeket.

Amikor levonták a pénzt, úgy volt, hogy nem vettük szívesen. Juliska szólt nekem: „csak így, se szó, se beszéd?” Én meg arra gondoltam, hogy csak ennyi is maradjon. Mégis, amikor azt mondták, hogy most ne menjünk az istállóba, leültem közéjük az árokartra.

Húszéves vagyok, a tanult szakmám: épületburkoló. Elsőként az Országos Szakipari Vállalatnál dolgoztam, aztán hazajöttem a szomszédos papírgyárba segédmunkásnak. Később azért választottam a tehenészetet, mert megnősültem, s kell a pénz. Itt akarok építeni, maradni szeretnék.

Nagyopfájú vagyok, ez olyan adottság. Szókincsem sincs bőséges, mert mi telik az öt elemiből. Amit akarok, mégiscsak elmondom.

Úgy hívják a telepet, mint engem. Nem rólam nevezték el, a nagybátyám neve maradt rajta. Pista bátyámé volt ez a tanya, fájin istálló, felszerelések, tíz hold körülötte, tíz tehén az udvarban. Nagybátyám egyáltalán nem lépett a téeszbe, a fél oldala bénulást kapott, de azért kinn dolgozott a tanyán. Egy hold földet hagytak neki, a többi tagosították. Halála után a téesz megkérte a tanyát.

Nem örököltünk, pedig ránkfért volna. Apám, mint csapágyöntő szakmunkás olyan havarságra akadt, hogy mindig ittak. Hiába kérte át magát pártmunkásnak, hogy jó levegőt szíjjon, s elkerüljék a barátok, csak tüttült tovább. Tizenkilenc éves voltam, amikor egy vasárnap délután a kamrában, egy létrára felakasztotta magát. Nem hagyott semmit sem. Én az országot jártam, csak a temetésre jöttem haza, meg később anyám második esküvőjére.

Már tizenhárom évesen, mint erős, belevaló legény vízfordó lettem az útkarbantartóknál. Két nap után bevettek a bandába, kaparhattam az úttestet. Öt évig. Aztán felmentem Pestre, az Északi Fűtőházba fűtőnek. Két és fél évet tüzeltem. Később közelebb helyeztek a falumhoz.

Hét éve dolgozom a tehenészetben. Én a tehéntől úgy félttem, mint az égő tüztől. Persze ízéltek: „Feri, jó munkaerő vagy, meg minden. Ilyen emberre van szükség!” A tehenekre nem fizettem rá, eddig nagyon meg voltam elégedve a téesszel. Háromszobás, fürdőszobás házat építettem, a sorozatbútorok között táncolni is lehet. Kétszázötvenezerért megnézni se engedném. Ennek az árát csak a téeszben kerestem meg.

Amikor elvették a pénzünket, mint sokat látott ember azt mondtam a férfiltözőben: Addig nem fogunk a munkához, amíg nem tudunk efelől.

Huszonhét éves vagyok. Egy évig járműlakatosnak tanultam, izé volt, elmentem onnan. Besegítő tagnak küldtek a téeszbe, egy év után micsoda, rendes tag lettem. Apám küldött ide-oda, minden izébe, mondjuk, ő huszonnyolc éve pályamunkás vagy micsoda a vasútnál, ütlegelő típus. Anya meg, aki takarító-nő, nem beszédesféle. Kétévi izé, gyalogló munka után, mondjuk felfigyeltek rám, elirányítottak traktoros iskolába. A KRESZ-vizsga elsőre sikerült, rendben. No, jött közbe a katonaság, de ott annyit izéltek, hogy ezt ki is hagyhatnám. Utána a traktor micsodálta a gyomromat, rázta. Ezért aztán, mondjuk átkéredzkedtem a tehenészetbe. Több pénzt adtak, kellett is, mert házat vettünk. Kicsit, egy cseppet le voltunk maradva. Rendes családi ház lett, tévé, gáz, víz. Hát ugye még én nem is nősültem meg. Nincs izé, sok megtakarított pénzem.

Arról a micsodáról, kalamajkáról, erről én nem mondok semmit.

Az ipari munkás mégiscsak más ugye, mint a paraszt. Én mondhatom, mert tehenész létemre igazi munkás vagyok.

A történetemről csak annyit, hogy negyvenhét éves múltam. Három éves voltam, amikor apám leesett a fáról, gallyalta, oszt szörnyethalt. Egy évre rá anyám is meghalt, betegségben. Öt testvérem közül én volnék a vakarék, a legfiatalabb. A bátyám húsz évvel is idősebb nálam. A testvérek neveltek. A legidősebb fiúgyerek huszonegy évig magángazdálkodott, négy holdon. Neki szógáltam. Ötvenben én örültem, hogy behívtak katonának. Hazajöttem, megnősültem, alig voltam egy évig itthon, mentem az iparba.

A Járműjavítóban a gőzmozdonyokhoz tűzcsót gyártottam, mint betanított munkás. Hát egy beleváló brigádba vettek, szociális címeiket értünk el, zöldkoszorút, bronzkoszorút. Otthon a falon vannak a jelvények.

Húsz év után elfogytak a gőzmozdonyok, jöttek a Dízelek, de azokhoz nem kellett tűzcsót csinálni. Nem kerestem többet kétezernél. Áttettek festő-mázoló-nak, az meg bűdös munka. Mondtam, adjanak több pénzt egy ilyen munkás-törzsgárdának, de azt válaszolták, hogy nincs nekik.

Én a jószágot mindig szerettem, mindig neveltem. Jöhettem a tehenészetbe. Az első időszakban megkerestem az ötezret. Amikor az a zúr volt a telepen, éppen szabadságot töltöttem. Hallottam, hogy oda a pénzem. Megdolgozott pénz nem adnak? — no, én ide többet be se jövök.

Csak kevesebbet kiabál az emberfia, ha sokat rugdalják.

Negyvennyolc éves vagyok. A szüleimnek három holdjuk volt, abból is egy juttatott. Öten vártunk rá, testvérek. Megélni nem tudtunk, ment mindenki széjjel. Egy bátyám a csepeli vasgyárba jutott, ma is alapszervi páttikár. Az egyik öcsém gyerekkorában halt meg, a másik legényként, a harmadik lakatos a téeszben.

Én először a pesti MÁVAUT-nál fűtöttem, négy évet az ERDÉRT-nél töltöttem, tíz évig AKÖV-forgalmista voltam, két évig megint az ERDÉRT-ben faosztályozó. Hatodik éve vagyok tehenész. Csak hazafelé húzódtam. Sehogyse értettem egyet a vezetőkkel. Hallgassunk vagy szavazzunk — más dolgunk nem volt. Dirigáltak az alacsonyabb beosztásúnak. Csak akkor kellettünk, ha a tagdíjért kunyeráltak. Nem sokat törődnek itt az emberekkel. Rug-

dalják. Elveszik a pénzüket, pedig az otthoni jószágot etetni kell. S ebből a pénzből elvben megélni nem lehet. Amikor megloptak, zúgott a nép, s mintha a jószágok is megérezték volna a bajt, bőgtek.

Csak a betegség ne lenne mindig. Az egészséges ember vigyázni tud magára, a családjára.

Nagyon szerencsés sosem voltam, hat hold földből kilencen éltünk. Apám el is ment a Magyar Királyi Útfenntartó Vállalathoz, finissert kezelt, rázta a betont, tizennyolc évig. Aztán sem jött vissza a faluba, a vasútnál javított, Ferenfvároson. Negyvenhétben pártmunkásként került haza, népnevelő, párttitkár volt. Aztán a malomban lett zsákkiadó, innen ment nyugdíjba, de az első pénzt már nem tudta felvenni, agyvérzést kapott, meghalt.

Hat elemi után a szomszéd város Járműjavítójában síneket fűrészelt. Később felkerültem Csepelre, a Rákosi Művekbe, az öntödébe, betanított munkásnak. Két évig se dolgoztam, amikor a folyékony vas kicsapott a formából. A bokámból, meg a combomból kivett egy részt. Hogy segítsenek, a könnyebb fűrészgépre tettek vissza. Gyengén kerestem. Nyolc éve a többért jöttem haza a térszbe.

Gyalogmunkával kezdtem két évig, egy évig bikát hizlaltam, aztán traktoriskolába küldtek. Hetvenkettő augusztusában a traktoron rosszul lettem, aranyérrel operáltak. Aztán a takarmánykeverőbe helyeztek, két év után a portól tüdőcsúcskárosodást kaptam. Szerencsére hamar megállapította az orvos-tudomány, jöhettem a tehenészetbe.

Ötvenötben megnősültem, nemsokára szétmentünk. Ötvenhétben újból házasodtam. Beteg ember lévén nincs saját gyerekem, három éve fogadtunk egy lelecn-kislányt. Legalább abban tanáljuk meg az örömünket. Merthát mint betegemberhez illik, szerényen élünk, kis lakásban, egy hizókn van, pár darab baromfi, három kis süldő.

Vigyáznom kell magamra. Mégis, amikor a pénzt elvették, csattanós pofont adtak mindnyájunknak, nem tagadom, dühös voltam.

„A tehének ordítottak, mert azok jobban ismerik az órát”

Amikor elvették a pénzt, úgy volt, hogy nem vettük szívesen. Még csak azt tudtam, hogy ezer forintom elveszett, de nem tudtam, hogy miért. Azóta sokat gondolkodtam róla. Míg munkaegységre fizettek, minden egységre kaptam két kiló búzát, egy kiló árpát. Egy évben az ezer egységet összegyűjtöttem, ez hatvan forintjával hatvanezerre jött. A búza, az árpa kilójáért levontak kettő forint kilencven fillért, de ezt nem vettük észre. A kenyérre, meg az állatra való így meglett. Januártól nem adnak terményt. Aztán: régebben egy vemhességért három munkaegységet, száznyolcvan forintot fizettek, ma százat. Egy ellés segítése egy egységre, hatvan forintra jött, most húszra. Egy tehén gondozásáért egy egységet, hatvanat adtak, ma negyvenet. Szóval, tavaly egy nap száznyolcvanért dolgoztunk, most meg százhúszért. Júniusban még ennek a kevésnek is a húsz százalékát visszatartották. Komoly veszteség ez, nem?

Építeni akarok, maradni szeretnék.

Amikor elvették a pénzünket, mint sokat látott ember azt mondtam a férfi öltözőben: Addig nem fogunk munkához, amíg nem tudunk efelől!

Kilenckor vettük fel a pénzt. Nem szólt senki, dolgoztunk. Délután fél kettőkor jött ki a banda. Kérdegettük egymást, kinek mennyi pénze veszett el. Azt válaszolták: ezer forint, ezer.

No jó, kettőkor mindnyájan leültünk az árokspartra. Csak ennyit szóltunk a brigádvezetőnek: Szóljon be az irodára, jöjjön ki az elnök elvtárs! Sietett is az elnök, mint a nyúl, háromnegyed háromra már itt volt. Mondta: „Emberek, álljanak már fel, az iroda való a tanácskozára”. Bevonultunk az öltözőbe, egyikünk is kérdezett, a másikunk is: Hol a pénzünk?

Az elnök nagy könyveket hozott, abban lapozott, abból olvasott fel. Megkaptuk a választ, ők hozzányúlhatnak minden pénzhez, de adni nem adhatnak. Sebesen mondta, valami ilyesmit: ha a téesz túllépi a keretet, amit megenged a minisztérium, akkor őt nagy büntetőadóval sújtják — de, ha fejbőlnek se tudom, hogy ez mit jelent. Ha bűnös, büntessék meg. Aztán azt is nagyon sokszor mondta: az iparhoz kell illeszkedni. Illeszkedni, illeszkedni — zúgolódtunk — a gyári munka megvár, de a tehén nem.

Oszt az iparban vasárnap is dolgoznak? — kérdeztem. Az elnök kiolvasta a könyvből, hogy a mi bérünkbe ez bele van kalkulálva. Mutassa meg, hogyan van belekalkulálva? — kiabáltunk. Tavalyi, tavalyelőtti könyveket vett elő, számokat mondott, de nem értettem én a felét se. Hát a szabad szombat hogy van benne, mert azt se ki nem fizetik, se ki nem adják. No látják — mondja erre az elnök — már tanácskozunk, hogy a szabadságból levont egy napot visszaadjuk. Úgy tett, mintha nem tudná, hogy nekünk nem szabadság, pénz kell.

Úgye odaalakultunk az iparhoz, akkor adjanak munkaruhát, meg szerszámot. A munkás se a kis pénzín veszi a gépet, tudom én. Nekünk a ganalytúró vellát, a gumicsizmát, a köpent is meg kell vennünk, a sajátunkból. Ez nem jár — ennyit mondott az elnök és azt, hogy a termelőszövetkezet dönti el, mennyit ad. Mit tudom én, hogy mit értek az ő ejtésin. Mert van ám a szekrényben mindenkinék fehér köpeny, de azt a vendégek veszik fel, kimondták, hogy azt nem szabad szagatni, piszkolni, ezért ki se adják a férfiaknak.

Márcsak egyet követeltünk, hogy legalább a megdolgozott hónapot fizessék ki a régi norma szerint. Ha már azt se mondták a tehenésznek, te marha... Nem megy emberek — dühösködik az elnök — hát nem értik a magyar beszédet?!

Négyig vitatkoztunk. Etetve még nem volt, fejni kellett. Két órát késtünk, a tehenek ordítottak, mert azok jobban ismerik az órát.

Arról a kicsodáról, kalamajkáról, erről én nem mondok semmit.

Éppen a szabadságot töltöttem. Hallottam, hogy oda a pénzünk. Megdolgozott pénzt nem adnak — no akkor én ide többet be se jövök. A bűdös kurva anyját — káromkodtam egy darabig. Aztán csak bejöttem, mert mi mást csinálhat az ember. De odavolt az ambíció. Húzzad, húzzad, minél többet, több lesz neked is — mindig csak ezt hallgattuk, aszt mindig kevesebb lett. Csendes volt az istálló, nem nagyon beszélgettek az emberek. Ritkán, halkan: Komám most már fejünk, de nem tudjuk, hogy miért. Ennyit szölogattak. A gyári brigádban is csak morog az ember, meg itt is. De az iparban jobban lehetett beszélni.

Akkor megloptak, zúgott a nép, s mintha a jószágok is megérezték volna a bajt, bőgtek.

Én pártbizottsági tag voltam, mindig hangoztattam, mi nálunk a probléma. Rám se figyeltek. Amikor a vezetőknek ezer forint bérkiegészítést kellett megszavazni, számolgatták ám a kezeket. Most, hogy rólunk volt szó, nem bírtak összehívni. Bentről dirigálnak, ez az igazság.

Az árokparton üldögéltünk, de dühös is volt a pébé-titkár, amikor kérdezte tőlem: „Mit csináltatok ti a tehenészetben? Elment a józan eszetek, sztrájkoltok a szocializmusban!” — de csak rámpírintott, egyéb bajom nem lett belőle.

Engem újra csak akkor kérdeztek, amikor a tagkönyvet cserélték. Kedves elvtárs így, kedves elvtárs úgy. Mondtam, én kimaradnék. Nem lepődtek meg, nem is győzködtek, csak azt kérdezték, hogy miért? Válaszoltam, hogy sok a tagdíj, este is gyűlésezni kell, a gyűlés alatt nincs, aki megetesse a jószágot. Hozzátettem még, hogy itt nem sokat törődnek se az emberrel, se a párttaggal. Láttam, felírták maguknak, hogy a kilépésem oka: sokallja a tagdíjat.

Vigyáznom kell magamra. Mégis, mikor a pénzt elvették, csattanós pofont adtak mindnyájunknak, nem tagadom, dühös voltam. Az egész tehenészet fel volt lázadva. Jött az elnök, de csak hímezett-hámozott, mondta, hogy többet keresünk, mint tavaly. Sajnos, sajnálja. Beszélte, hogy a csepeli munkás mennyit keres, meg mi mennyit. Egyformának kell lenni. Nem szóltam én semmit, csak később a bátyámnak, a párttitkárnak: Csepelen dolgoztam én is, oszt a munkás már régen megkereste a négyezret. A bátyám mondta, hogy nem értek én ehhez. Dehogynem! Az egész országban, ha valaki, a tehenész megérdemli a pénzt.

Úgy részben belenyugodtak a tehenészek. Mit kereskedjünk? Csak úgy van, ahogy a felsőbbtség akarja.

„A pénzgazdálkodás éppoly fontos, mint a tehénfejés”

A tehenészek tíz fillért kaptak minden liter tejért. De nem a jobb munkájuk folytán lett több a tej, hanem a zöldtakarmány miatt, a pénzük meg az egéki szökött. Én már februárban éreztettem, hogy bérrendezésre van szükség. A többiek is sokallták a tehenészet pénzét. Szóltak a traktorosok, a növénytermesztők, a gyalogmunkások. Minket meg a bértúllépés nyomorgatott, amiért olyan sok büntetőadót kellene fizetni, hogy a gatyánk is rámenne.

Júniusban a délutáni munkakezdekskor közölték velük a korrekció lehetőségét. Erre az emberek azt mondták, hogy jöjjön ki az elnök, mármint én, s magyarázzam el nekik a dolgot. Gyorsan kimentem a telepre, fél háromkor már ott is voltam. Az öltözőben tanácskoztunk. Az egyikük mondta, hogy ők megdolgoztak ezért a pénzért. Értsék meg — válaszoltam — a pénzgazdálkodás éppen olyan fontos, mint a tehénfejés. Nem lehet állandóan hatezer forintot fizetni. Eddig is csak a jó szívünk folytán kapták, mert elnézők voltunk. A maradatlanokkal, a hangadókkal sikerült megértetnem, hogy sehol az országban nem annyit keresnek, amennyit akarnak, hanem amennyit lehet.

Értették-e, nem-e? — nem tudom. Tapasztalom, hogy az emberek furamód hallanak: ami a hátrányukra szól, azt elengedik a fülük mellett. De azért ez a két óra figyelmeztet, hogy többet kell beszélni az emberekkel, egész addig, amíg nem tudnak a dolgainkról.

Mert nincs kis és nagy dolog egy termelőszövetkezetben. Milliós beruházásról dönteni, azt aprómunkával megvalósítani, vagy a tehenészeket tájékoztatni a változásról — egyformán fontos feladat.

Én csak másfél éve vagyok itt főállattenyésztő. Az ember nem szívesen bírálja az elődöket. De az igazságot el kell mondani. Tavaly teheneink ezerhét-százötvenhárom liter tejet adtak. Ez rendkívül gyenge teljesítmény. Egy telep akkor nem veszteséges, ha az átlag úgy háromezer-nyolcszáz liter. A mi egy zacskó tejünk kilenc forintba kerül, maga a boltban megveheti ötért.

Nem mindenben a tehenészek a hibásak. Egy sor vezetési ügyetlenség volt: már az állományt rosszul választották ki, nem sikerült a jószágok fogadása, megalapozatlan volt a takarmányellátás. Ma is rossz. A marha nem olyan marha, hogy ne venné észre a lucerna silányságát, de olyan marha, hogy megeszi, s csodálkozunk, ha kevés tejet ad. Sajnos, eljutottunk addig, hogy nagyobb hasznot hoz a takarmány, ha eladjuk, mintha az állatokkal feletetjük.

Az itteni emberek dolgosaik is meg nem is. A tehenet körmölteni, pucolni csak nem akaródzik nekik. Volt jószág, ami ki se látszott a trágyából. Ne higgyük, hogy marhák az emberek, mégha írni, olvasni nem is tudnak, mert ilyen is van a telepen, ha észreveszik a lazaságot, lazítanak egyet magukon. Persze a megszokott fizettségért, abból nem engednek. Csupa mocsok a tehen, mégis a szaros oldalát veszik észre utoljára.

Nem egészen úgy volt, hogy az emberek nem tudtak a bérrendezésről. Beszélgettünk róla. Azon a vezetőségi gyűlésen, amin ezt elhatározták, nem vettem részt. Én még egy hónapot akartam adni az embereknek. A hirtelenség — személy szerint — engem is bántott. Sajnáltam ezeket az embereket, akik mindig fillérre kiszámítják, hogy mennyit kapnak, még az is, aki írni, olvasni nem tud.

Nézzé a tehenészek tavalyi és az idej bérjegyzékét. Magam sem gondoltam, hogy így állunk. Egyrészt hatezer forintról szó sincs, tavaly négy-ötezer forint között kerestek az emberek. Én is elhittem nekik a hatot. Miért mondhatják? Büszkeségből? Talán azért, hogy a mostani pénzük kevesebbnek tűnjön. De ez sem igaz. Nézzé a rublikákat: januárban rendeztük a normát, néhány száz forinttal csökkent a jövedelmük, jött a zöldtakarmány, nőtt a tejhozam, a bérek a tavalyinál nagyobbak lettek, júniusban elvettük a hús százalékot, de ekkorra már olyan sokat kerestek, hogy így sem kaptak kevesebbet a tavalyinál. A könyvelőség pontos adatai szerint senki sem vesztett ezresekert. Ezt magam sem hittem volna. Az újtól félték, ezért zavarkodtak?

Szeretni kell ezeket az embereket, érteni. A régebbi munkahelyemen mi nagyon együtt voltunk a tehenészekkel. Mondok egy példát. Beállt közénk egy csinos fiatalasszony, de az heteken át még el sem mosolyodott. Pedig nagyon vicces volt az egész kompánia. Egyszer odamegyek az asszonykához, s mondom neki: itt csak mosolyogva lehet dolgozni, hadd halljunk tőled egy viccet. A nő elmosolyodott. Ettől kezdve feloldódott, sokat nevetett. Megszerettük mindnyájan. Megtudtuk róla, hogy elvált férjével egy lakásban él, a férfi részegen még mindig megveri. Láttuk szomorúan elindulni otthonról, ahogy a tehenészet felé közeledett, úgy vidult fel, s este, hazafelé menet visszakókadott. Szerintem nagy dolog, hogy órákra elfeledtettük vele a sorsát.

Ismerni egymást, talán ez a legfontosabb. Hadd meséljek el erről is valamit. A régebbi munkahelyemen ellenőriztem a istállót. Látom ám, hogy az egyik nő nagyon ideges, kapkod, nem jól végzi a munkáját. Udvariasan ráripakodtam.

Hát az meg elírta magát. A telepvezető a fülembe súgta: „Ne bánts, ma van a menszesze”.

En erről az ügyről nem hallottam, de, mint a területi szövetség jogtanácsosának nem is kell tudnom róla. Eléggé furcsállom. Nekem valahogy nem tetszik a hatezerforintosok lázongása.

Ami a dolgok jogi részét illeti, kérem, a mezőgazdaságnak hagyományai vannak. A munkás nyolc órát dolgozik, a paraszt tízet. De lehet az tizenkettő, tizennégy is, ha a munka úgy hozza. Ez igazságtalanságnak tűnik, de jogszerű, mert ilyen a mezőgazdaság, az egész világon. Itt vagy biztosítják a szabad szombatot, a vasárnapot, vagy nem — a gazdálkodás nem állhat meg! A tehenészeknek miért járna bérpótlék, hiszen ilyen, folyamatos munkára szerződtek. Hogy a szerszámot maguk veszik, ezt alig hiszem, hogy a munkaruhát — hát ez mezőgazdasági hagyomány. Mindezekre az alapszabályban, a közgyűlési jegyzőkönyvekben kéne választ keresni, de sok okosat nem találunk... Kérem, a téesz önkormányzat, az ország legdemokratikusabb szervezete. Szinte mindenről maguk dönthetnek, ahogyan jónak látják. Aztán nincs fellebezés... A jogalkotók is arra törekednek, hogy minél többről ne a kívülállók, hanem maguk a tagok, a vezetők, az okos tanácskozások, a bölcs testületek határozzanak.

„Jóestét, kérem kerüljön beljebb”

Jóestét, kérem kerüljön beljebb. A feleségem. Ő most itthon van a gyerekekkel. Fiacskám, csukd csak rájuk az ajtót, a szerkesztő úrral beszélgetünk, ne zavarjanak. Szóval az a gyerekszoba, ez a konyha, van még egy kisebb szoba, de azt nem fűtjük, mert mi is a gyerekekkel alszunk. Szolgálati lakás, látja milyen ócska, pedig a falunkban van családi házunk, meg is bántam, hogy ide költöztünk.

Ne vegye dicsekvésnek, de mint technikust s vizsgázott inszeminátort sokfelé hívtak. Ez a téesz feladott egy hirdetést, hogy tehenészeti telepvezetőt keres. Levélben jelentkeztem, s megírtam, hogy a mesterséges megtermékenyítéshez is értek. Válaszolták, hogy inszeminátor nagyon kellene. Persze a telepvezetés jobb lett volna, de arra már diplomást találtak. Nem is nézett soha jó szemmel, bizonyára haragudott, hogy mint technikus a riválisa voltam. Az első időben próbált beleszólni a munkámba, de határozottan megmondtam neki, hogy én az állatorvos beosztottja vagyok. Azóta nem beszélünk egymással.

Ezek a tehenészek is bizalmatlanul fogadtak. Buta még ez a népség, nem ismeri a tudományt. Nem értik, hogy milyen fontos a mesterséges megtermékenyítés. Lenéznek, a káromra viccelődnek, csúfolódnak. Pedig nem érek én a tehénhez, mert innen ellenőrzöm a katéter útját, dehát hónaljig ér a gumikesztyű. A tehén hüvelyébe csak akkor kell nyúlnom, ha már több termékenyítés nem sikerült. Mondtam nekik ezerszer, hogy én a hüvelyhez nem érek, csak a gumikesztyűm. És én utána annyit, de annyit mosakszom.

No most már ebből érthető, hogy én valahogy kívül maradtam a telepen. Végzem a dolgomat, nem mondom, ha a beteg tehén kezeléséhez valamelyikük segítségét kérem, jönnek, de csak ennyi a kapcsolatunk. Mégis az év elején meglepő dolog történt: amikor szóltak, hogy a telepen alakítsuk meg a szocialista brigádöt, az emberek engem választottak vezetőnek. Mondták, én érek rá a legjobban, ezért.

Mint szocialista brigádvezetőnek a kellemetlenséget is vállalnom kell. Volt ugye az a bérrendezés. A munkacsapat-vezető, de még a telepvezető sem mert szólni. A csoportvezető engem kért meg, beszéljek már az emberekkel. Vállal-

tam, Sorra jártam az istállókat, azt mondtam a tehenészeknek: Van már munkalap. Úgy tudom, bérrendezés lesz. Illetve van is. Szóval, ezer forinttal kevesebbet kapnak, emberek... Valakinek vállalnia kellett ezt a nehéz feladatot, szerintem úgy csináltam, mint a politikusok: előre megmondják mi lesz, s mire jön, az emberek már megszokják, belenyugodnak.

Azt nagyon higgye el nekem, hogy én ezt a legjobb szándékkal tettem. Semmilyen személyes ellenszenv, bosszú nem vezetett. Egyrészt én fix-fizetést kapok, nem voltam érintett. Azt viszont tudtam, hogy a szocialista brigádvezetőnek kell meggyőzni az embereket. Ami eztán jött, azért nem vagyok felelős. Valaki felbújtatta az embereket, rossz hangulatot csinált közöttük. Biztosat nem tudhatok, de szerintem a verekedő zeteros áskálódott. És felelős az esetért a telepvezető, mert az nagyon a tehenészek pártján áll.

No nem, minden este nem eszünk rántott csirkét. Nézze, mondta, hogy ma meglátogat, hát délben hazaszaladtam, s szóltam az asszonynak, főzzön valami finomat. Ha nem restel velem egy asztalhoz ülni, fogyasszon egészséggel.

Apa, zárd már le a tévét, megjött a vendég. Ne haragudjon rá, öreg már, a tévé az egyetlen szórakozása. Jól van na, akkor nézd... Mivel kínálhatom meg, csak úgy szerényen? Délről maradt egy kis főtt tyúkhús, jó leveses krumplival. Vagy inkább téliszalámit kér és mortadellát?

Jó étvágyat!... Hogy nekem mennyit kellett igyekezni az életben. Hát ez kész regény. Mostoha nevelt, már a hat elemi után dolgoznom kellett. Harmincnyolcban felmentem Rákosszentmihályra, egy zsidó-konyhakertészetbe. Műchbacher Ferencnek hívták az illetőt, olyan jó ember volt, hogy hatan jártunk hozzá a faluból. Amíg férjhez nem mentem, én a zsidónál jól éltem. Az esküvő után nem sokkal az uramat behívták katonának. eztán ötvennégy hónapig nem láttam. Ezidőben Pesten háztartásbeli munkát végeztem egy szerkesztő úrnál, ezért értem én a maga munkáját. Ez is egy kiváló ember volt, még az OTI-ba is bejelentett. No végre hazajött az uram, visszaköltöztünk a falunkba, egy hold saját, egy hold juttatott földünk lett. Az uram, amíg meg nem rokkant, a vasútnál szolgált, én gazdálkodtam. Ötvenkilencben, a tagosításkor léptem a téeszbe. Tíz évig a baromfiakat gondoztam, aztán a sertéseket.

No most már engem biztattak. Különösen a telepvezető, hogy itt van helyben az iskola, egy év alatt elvégezhetném a hiányzó két osztályt. Beültem az iskolába, nem mondom, ment a tanulás. Ahogy megkaptam a bizonyítványt, csak tovább ambicionáltak: Terike, bírod te a hároméves szakiskolát is. Belementem. Nem mondom, ez már nehezebb volt. Alighogy szakmunkás lettem, újra csak agitálnak: két esztendő, s technikus lehetsz. Hú, ez már borzalmas nehéz volt. De bírtam igyekezettel. S a rokkant uram nekem nagyon sokat segített. Délután megjöttem a telepről, lehúztam a sáros csizmát, a munkára való ruhát. Kikészítve várt a lekefélélt ruha, a kifényesített cipő. A nagy sietségben az uram még öltözködni is segített.

Nem tagadom, azért tanultam, ha majd nem bírom erővel a munkát, beülhessek az irodába. De arra sosem gondoltam, hogy technikusként kevesebbet fogok keresni, mint a tehenészek...

Arról a fizetésrendezésről én nem szívesen beszélek. Júniusban én sem voltam tájékoztatva arról, hogy levették a béreket. Az utolsó pillanatban a főállat-tenyésztő mondta, hogy nekem kell szólnom az embereknek. De én meggyőztem az inszeminátort: Te vagy a szocialista brigádvezető, beszélj a tagokkal. Mondd meg nekik, hogy másképpen lesznek fizetve, erre számítsanak.

Nohát, ezen a napon, délelőtt az emberek rendesen elvégezték a munkát, úgy, mint bármikor. Tízkor, amikor elmentek, megmutattuk nekik a munkalapot. Nem szóltak egy szót se. Ők maguk között az utcán, vagy az öltözőben megbeszélhették, hogy egyöntetűen leülnek az árokpartra. „Nem is megyünk innét, amíg meg nem beszéljük a dolgot” — hangoztatták. Majd a munkamenet közben, emberek — próbáltam csitítani őket, de nem nyugodtak. Hívjam ki az elnököt, erre kényszerítettek. Fél háromra már kint volt az elnök elvtárs, s a szociális épületben tanácskoztak. De én nem tudom, hogy miről. Ha már mindeki megbolondult, legalább én dolgozzak. Egyedül mentem az istállóba.

Apa, egy percre hadd már a tévét. Csavard fel a villanyt, szeretném megmutatni a szerkesztő úrnak az okleveleimet.

Jaj de örülünk írór, hogy meglátogatott minket. Ilonka lányom mondta, hogy mindenképpen hívjam el, mert ez nagy megtiszteltetés nekünk, amit nem szabad kihagyni. Ilonkám teríts csak gyorsan, hozd a pálinkát, koccinthatsz az írórrel.

A telepen már beszéltem magukról, amíg enni tetszik, folytatom. Szóval édesapám gazdálkodott, elismert ember volt. Értett nagyon a földhöz, nyolcvan holdat összegyűjtött. S mellette még, kétszer egy héten, meg vasárnap a hitel-szövetkezetben kezelte a pénzt. Messziről megsüvegelték az emberek. A földre nagyon vigyázott, ahogy nőttünk, úgy osztotta el köztünk. Egy bátyám kapott hús holdat, de őt nemsokára agyonrúgta egy csődör. A két néném, én, meg az öcsém is korán jussoltunk. Mikor, tizenhat évesen férjhez mentem, tizenkilenc holdat vittem az uramnak. De csak három hónapig éltünk együtt, elvitték katonának, hét év múltán érkezett meg a halálhíre. Ötvenben férjhez mentem ehhez az iparos emberhez, Ilonka lányom tíz évre rá született. Ötvenháromig benne voltam a téeszben, aztán gazdálkodtam, ötvenkilencben újra be kellett lépni... Nem, mi kuláklistán sosem voltunk, alámaradtunk a határnak. Helyesen osztottuk el a földet. Apukámnak csak tíz holdja maradt, ennyit vitt a téeszbe. Gondosan ápolta, etette a lovakat. Amikor eltemettük huszonhat koszorút tettek a sírjára.

Nekem a téesz mellett varrnom is kellett, mert ugye az uram húszévi munkával nem érte el, hogy háromezret keressen. Én, vagy tíz éve a tehenészetben a dupláját is megkapom. Ugye, nem lehet életterlen az ember.

Node azért, a pénzt sem kell túlságosan hajszolni. Tudja, ez a bajuk a tehenészeknek. Nem mondom én nekik, úgyse értenek. De magának meg kell tudnia, hogy ezek az emberek csak a pénzt hajkurásszák. Nem értékelik, hogy mennyi mindent ad nekik ez a szocialista állam, a termelőség-szövetkezet, hogy ezért a jólétért csak hálásak lehetnének, s nem szabadna ellenkezniük.

Ott volt például az a júniusi eset. Én teljesen kivontam magam ebből az egészből, mert elégedett vagyok, nem panaszkodom. Ugye akkor már hét-nyolcezer forintra ment föl a fizetésünk, nem voltak felkészülve arra, hogy egy-kétezerrel kevesebbet kapnak. A többieknél volt is felháborodás. Hívták az elnököt, s mondták, hogy legalább azt az egy hónapot fizessék rendesen. Be is hogyishívjákolták, hogy kilenc-tíz óráért ennyi jár. Nem mentek persze semmi-re, mert amennyit lehet, azt a téesz adja, amennyit meg nem lehet, azért könyöröghetnek ítéletnapig.

Most már úgy le van nyugodva az istálló. Talán megértették: hiába hangoskodnak, ha nagyobb a jövedelem, elviszik büntetőadóban, akár ide, akár oda fizessék, nem segít rajtunk. Aki meg olyan, mint én, aki sosem volt feltörő, megérti ezt a józan ésszel.

Nagy László verse filmszalagon

Nagy László tragikus hirtelenségű halála sürgetőleg veti fel azt a gondolatot, hogy a kiváló költő életművének összegyűjtését az arra illetékes intézmények kezdjék meg.

Nagy László országjárásai során számos városban és községben fordult meg — olvasóival, tisztelőivel való találkozásai közben feltételezhetően sok olyan emléket, dokumentumot hagyott, amelynek összegyűjtése teljesebbé teheti gazdag életművét, összegyűjtésük nem volna hasztalan. Ezért is vállalkoztam e néhány soros közlésre.

Készült Szolnok 900 éves jubileumára egy várostörténeti film, amelyben soronként, feliratozva jelenik meg az alábbi hatsoros vers, miközben a kép háttérben, kattogó sínek végtelenjén közelítjük meg Szolnokot:

Túl az álmon, mégis ezüsthúron,
sorsok futnak síksági vasúton.
S kapujában édes földnek, égnek,
ott ahol a sínek összeérnek:
köt az élet szép eleven csokrot,
sorsok, végre ti is találkoztok.

Nagy László

Nagy László versét a filmszalagról ismerhette meg a közönség, hiszen nyomtatásban eddig még nem jelent meg. Gaál István, a „Képek egy város életéből” című film rendezője így mondta el a vers megszületésének körülményeit.

„Filmemnek a struktúrája hármas egységű. A bevezető a Tisza folyóval kell, hogy kezdődjék, s ehhez a legmegfelelőbb szöveg az Illyés Gyulától idézett, Szolnok és a Tisza találkozásáról szóló sorok voltak.

A város közlekedéstörténeti jelentőségében oly fontos szerepet játszó szárazföldi utak bemutatásához Bóka Lászlónak volt egy igen alkalmas versrész.

Tulajdonképpen a középső hiányzott, a vasúti rész megjelenítése.”

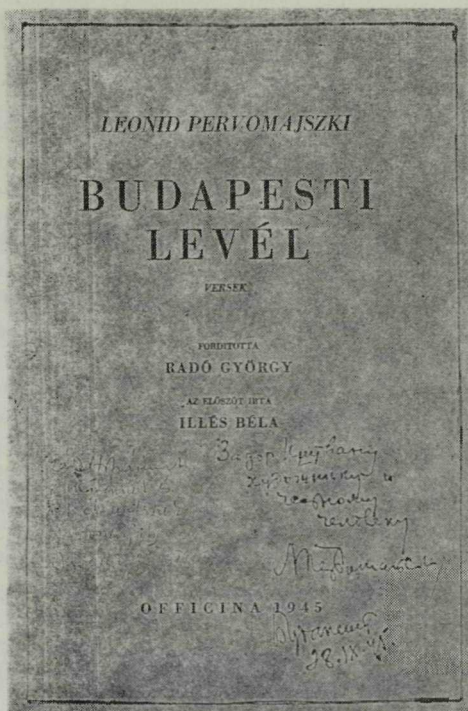
Amikor Gaál István a vers születésének körülményeiről beszélt, megrendülve, önkéntelenül törtek ki belőle ezek a szavak.

„Amikor Nagy Lászlót... — Borzasztó, hogy már nem merem kimondani ezt a szót: Nagy Lacit, a barátomat... nem merem, mert én őt akkor is Fejedelemnek tartottam, amikor élt, és velem csevegett csak... Nagy László olyan természetesen, olyan baráti szeretettel fogadta a kérésemet, hogy szeretnék hat sort, nem többet, Tőle kérni ehhez a filmhez. S csak úgy nagyjából vázoltam, hogy mégis miről volna szó. De minthogy Lacinak a ritmusérzéke, a ráérző képessége, intuíciója, érzékenysége lobogott és dolgozott, egy pillanat alatt ráérezte, hogy valójában mit is szeretnék. Nagyon boldog voltam, amikor azt mondta: Rendben van, Pista! Neked megcsinálom..."

Egy hét múlva felhívtam, nem találtam otthon, Margit, a felesége (Szécsi Margit) olvasta be telefonba az egész textust. Olyan pillanata volt ez életemnek, amikor azt a fajta boldogságot éreztem, hogy zseniális, ez a hat sor tökéletesen illeszkedett ahhoz a filmszerkezeti részhez, amelyhez kapcsolni szerettem volna. Leírtam, legépeltem a verset, de biztonság kedvéért elküldtem neki, hogy saját kezével lássa el, pontosan írásjelekkel, aláírásával. Laci akkor pótolta az írásjeleket, ennek alapján szedtettem a film főcímét a középső részre, amelyet azóta sok ezren láthattak."

Nagy László versének kéziratából — címe nincsen, végigolvasva, ízlelgetve azonban így is kisugárzik belőle az alföldi város iránti rokonszenv — két példány létezik, egyik a szolnoki Damjanich Múzeum gyűjteményében, a másik Gaál István Réka lányánál.

Leonid Pervomajszkij és Zádor István

Zádor István Kossuth-díjas művész hagyatékából érdekes dokumentumot őriz a Damjanich Múzeum: Leonid Pervomajszkij szovjet–ukrán költő 1945-ben, „az első szabad magyar könyvnapon”, Budapesten megjelent verskötetét, amelyet Illés Béla előszavával az Officina adott ki. A kötetet Pervomajszkij orosz nyelvű ajánlása teszi érdekesebbé. A dedikáció magyar fordítása: „Zádor Istvánnak, a művésznek és a derék embernek. Pervomajszkij, Budapest, 1945. IX. 28.”

Zádor István kéziratából felidézhető egykori találkozásuk is: „Illés Béla közvetített egy meghívást Pervomajszkij szovjet–ukrán költőhöz, a Britannia Szállóba egy tolmácsnő kíséretében ebédre, amely alkalommal egy portrérajzot készítek róla Illés Béla magyar nyelvű lapja részére. Beszélgetés közben vettem észre, hogy az ő kis könyvét ugyancsak az Officina nyomda adta ki, mint az én „Budapest — 1045” című könyvemet. Pervomajszkij benyúlt íróasztala fiókjába és kihúzott belőle egy kéthasábos cikket, melyet előző nap küldött a Pravdának az én könyvemről... szívesen ült modellt, annál is inkább, mert másnap Bécsbe utazott...” Elkészült tehát a rajz, amelyet aláírásával hitelesített a költő.

A Pravdának küldött cikkben a költő Zádor István rajzalbumából írt, arról a kötetéről, amelyben 80 lapon örökítette meg a szeretett Budapest vérző sebeit, s amelyben orosz nyelven is olvasható volt Zádor István megrázó vallomása.

Idézzük befejező sorait: „Azért készültek ezek a rajzok, hogy a látók lássanak, s a még érzők borzadjanak! És majd később, ha a romokat eltakarították, a károkat helyreállították, újakat építettek, s egy új, szebb, modernebb és viruló város épül a romok helyén, mutassák meg ezek a rajzok, hogy amikor már nem volt kétséges a háború kimenetele, a hatalom bitorlói és azok német barátai mégis a háború prédájának dobták oda Budapestet. Ezt ne felejtjük el!”

Pervomajszkij jól ismerte tehát Zádor István könyvét, s ez magyarázza a dedikáció szavait. De szólnunk kell Pervomajszkij további magyar kapcsolatairól. Jól ismerte és szerette Petőfit, fordította is. A továbbiakat folytassuk Illés Béla előszavával: „...Petőfi kedvéért végigtanulmányozta az 1848—49-es forradalom történetét, sőt a reformkorszakot is, és alaposan ismeri Petőfi valamennyi jelentős kortársát... Ezt bizonyította a háború folyamán is, mikor Nagyszalontára érkezve, tüstént Petőfi barátjának, Arany Jánosnak múzeuma után érdeklődött. A múzeumot siralmas állapotban találta. Nagy energiával fogott a széthordott kéziratok és ereklyék visszaszerzéséhez. A múzeumot 48 órán belül helyreállította...”

Pervomajszkij — éppen Petőfi rajongása révén — a Jászkunság vidékéhez, népéhez is fűzi közelebbi kapcsolatot. Említett, „Budapesti levél” című kötetében jelent meg Radó György fordításában „Petőfi Sándorhoz” című költeménye, amely a Petőfi szülőföldjeként megénekelt Kiskunsághoz közeli Kunszentmártonhoz kötődik:

„Kunszentmárton. Nem jó álom szememre.
Ő élt és énekelt e földön, ő!
Akadtam rútabb tájra s ennél szebbre:
Van sok város, falu, folyó, mező.

Szétlőtt, sötét házak. Nem én akartam.
És nem te dúltad fel nálunk a kertet;
De háború van. Tollam mellett kardom.
Így jöttem országodba. Jönnöm kellett...”

A felszabadulás időszakára emlékezve ilyen emlékezetes találkozások teszik líraibbá, teljesebbé a küzdelmes napokat.

KAPOSVÁRI GYULA *közlései*

Amatőr képzőművészet és vizuális kultúra

Borzas, vad külsejű ősemberek tanakodnak az Utódok című Golding regényben. Elfogyott az élelem: honnan és hogyan szerezzenek? Kecsegtető emlékkép vilálan fel az egyik férfi agyában, s örömeiben táncra perdül:

„— Ennyi ennivalót hozok a karomban — tárta szét a karját —, annyit, hogy alig bírom...”.

A többiek először vele együtt —, azután már rajta kacagnak. Csupán Há ücsörög hallgatagon, és mindössze egy szelíd mosollyal nyugtázza a hetvenkedő fiatalembert. A nép felfigyel a zárkózott férfira, s hol őt, hol meg a handabandázó Lokot nézik. Fa oldja fel végül is a különös kettősséget:

„— Hagyjátok! Hának sok képe van és kevés szava. Lok szája szavakkal van tele, de képe nincs.”

Miért idézem előljáróban ezt az ősvilági jelenetet? Főként azért, mert az itt megfogalmazódó sarkos ellentét valójában egy időszerű problémát érzékeltet. Hiszen korunk egyik megoldatlan gondja, hogy a technikai fejlődés következtében meghatványozódtak és előtérbe kerültek a vizuális információk, ugyanakkor felkészültségünk, műveltségünk továbbra is egyoldalúan verbális — irodalmi jellegű. S mindemellett már-már elkoptatott tény, hogy éppen látáskultúránk a legszegényebb. A regénybeli példa természetesen csupán a jelenség felszínét érinti. Mert egy személyiség vizuális kulturáltságának legfeljebb csak része, hogy sok vagy kevés képze van a világról. Sokkal inkább minőségi kérdés ez. Vagyis a látáskultúrát elsődlegesen a vizuális üzenetek felfogása, értelmezése és felhasználásuk hogyanja határozza meg.

Az utóbbi évtizedben figyeltünk fel komolyabban a fenti ellentmondásra. S jóformán ezzel együtt egy egészséges fejlődés is megindult. Képzőművészeti könyvkiadásunk például nemcsak mennyiségben, hanem minőségben, közérthetőség tekintetében is jócskán előrelépett. Gondoljunk csak a „Mai magyar művészet” vagy a „Műhelytitkok” népszerű darabjaira. Azután a közeljövőben bevezetésre kerülő vizuális nevelési tantervre, amely alapállásában különbözik majd a jelenlegi gyakorlattól. És egyre szervezettebb, terebélyesebb lesz az iskolán kívüli amatőr képzőművészeti mozgalom, ami már önmagában is fokozott figyelmet és támogatást érdemel.

Az amatőr képzőművészek a vizuális kultúra különös helyzetű képviselői, akik a hivatásos művészek és a nagyközönség között állnak. Tevékenységük, érdeklődésük révén általában a közönség legfogékonyabb, legértékesebb rétegét jelentik, munkáik alapján pedig maguk is alkotók. Kisebb-nagyobb községekben jelenleg még többnyire az ő munkáik reprezentálják az élő képzőművészetet, ezért az ízlés formálásában jelentős a felelősségük. Persze nem csupán a művek,

a kiállítások kapcsán. Egy széles körű felmérés alapján írja S. Nagy Katalin művészettörténész: "... Világossá vált, hogy a képzőművészeti kultúra fontos közvetítő rétegéről, hordozóiról, terjesztőiről van szó, akik közvetlen környezetükben ízlés- és véleményformálók, kisugárzások, a vizuális szemléletet alakító tevékenységük hatékonyabb, mint a tömegkommunikációs eszközöké; személyes kapcsolatban állnak azokkal, akikre hatnak, ezáltal amit tesznek, mondanak, hitelesebb, meggyőzőbb..." (Népművelés, 1976. 1. sz.)

Ha ilyen ereje, hatósugara van az amatőröknek, akkor a mozgalom szemléleti-módszerbeli sajátosságaival tüzetesebben kellene foglalkoznunk. Ezek nyomán születnek ugyanis az alkotások, s ezek alapján formálódik a környezet ízlése és véleménye. Végző soron tehát olyan tényezőkről van szó, amelyek jelentősen befolyásolják egész vizuális kultúránk alakulását. Természetesen nem törekedhetek a teljességre. Egyebek között azért sem, mert tapasztalataim meglehetősen korlátozottak. Csupán Tolna, Csongrád és Szolnok megye amatőr rendezvényeit ismerem, és ezek az ismeretek se szisztematikusak. Ám néhány szemléleti — módszertani kérdés megpendítésére — úgy vélem — alapot szolgáltathatnak.

A kiállítások többségén változékony anyaggal találkozunk a látogató. Különböző témák, különböző technikák és eltérő színvonalú művek sorakoznak egymás szomszédságában, ami természetes is. Hiszen személyenként, de csoportonként is más-más adottságokkal, felkészültséggel rendelkeznek a résztvevők. Ritka lehet például a Szolnok megyei „Kevi-kör”-höz hasonló együttes, ahol a tagok zöme pedagógus vagy értelmiségi foglalkozású. Noha az efféle tényezők szükségképpen belejátszanak az összképbe, a lényegen azonban aligha változtatnak. Mert mindenki azzal az anyaggal és úgy munkálkodhat, ahogyan a lehetőségeit felismerte. Műfaj tekintetében annyit jelent ez, hogy a változatos felszín ellenére is valójában egy korlátozott tendencia érvényesül. Az amatőrök legjelentősebb hányada ugyanis a grafikát és a festészetet műveli, és pusztán a szobrászat jöhet még harmadikként számításba. S ezen a ponton érdemes megállni. Hiszen a mozgalom műfaji behatároltsága feltétlenül kifejez egyfajta szemléleti irányulást, ami a jövő szemszögéből kérdéses lehet. Nevezetesen azt az ellentmondást kell meggondolnunk: jóllehet a képzőművészet alapvetően tárgy- és anyagkultúra, ennek ellenére jelenlegi amatőr mozgalmunkban főként csak mint képkultúra funkcionál.

A hivatásos képzőművészeti élet természetellenes orientációja tükröződik ebben az egyoldalúságban. Mert a köznapi tapasztalat is érzékeli: kiállításaink, könyveink, rendezvényeink javát ezek a műfajok uralják. A közeli években egyre inkább fórumot kapnak az alkalmazott műfajok, az iparművészek is, az egészséges harmóniától azonban még így is távol állunk. A kívánatos egyensúly természetesen itt is többet jelent a józan számszerűségnél. Hiszen többek között ilyen tényezők alakítják a társadalom szemléleti, életviteli minőségét. Mit tartanak például egyáltalán művészetnek az emberek? Meddig terjed a praktikum és esztétikum határvonala a szűkebb és nagyobb környezetben? S a hatásos rendszerében a konzerváló szerepet is betöltheti az amatőr mozgalom, ha nem használja ki az anyag- és környezetalakítás szélesebb lehetőségeit.

A műfaji keretek tágítását persze csak a célszerűen átgondolt, s a helyi sajátosságokhoz igazodó gyakorlat szentesítheti. Az öncélú formai ügyeskedések elburjánzása éppúgy kerékkötője lehet az előrelépésnek, mint a kép- és szoborkészítés privilegizálása. Szerencsére már találkozhatunk követésre méltó példákkal. Nemrégiben például Tiszafüreden láthattunk egy kiállítást, ahol a debreceni fadaragószakkör munkái szerepeltek. Volt itt sokféle használati tárgy:

rozettás fatál és puritán felépítésű fatönkszék. A népi észjárás logikáját és a népművészet alkotó tiszteletét sugalmazták ezek az alkotások, amelyekből a legtöbbnek tisztességes helye lehetett volna egy-egy korszerű otthonban. A Szolnok megyei Néplap tudósítójától olvashattuk, igazában egyszerű mozzanatok vannak a háttérben. A Hajdú-Bihar megyei Művelődési Központ felmérte az igényeket; anyagi, szervezeti keretet s képzett szakvezetőt biztosított a csoportnak.

Nem szaporítom a példákat. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a fafaragás mellett megannyi területen — kerámia, szövés, báb- és játékkészítés stb. — dolgozhatnak az amatőrök, ha a megfelelő feltételek és igények összehangolódnának. S mint a fenti konkrétum is jelzi, nagyon sok múlik a művelődési központok hozzáértő és lelkes munkáján. Ugyanakkor azt is sejteti a debreceni példa, hogy a műfajok, az eszközök bővítése voltaképpen egyet jelent a gondolkodásmód tágításával, korszerűsítésével. Közel se mai keletű az a felismerés, hogy a mindennapi környezet tárgyai: az asztal, az evőeszközök, a gyerekek játékaival sokkal inkább szemléletalakítók, mint például a falakon elhelyezett közepes vagy gyenge festmények. Vizuális kultúránkban tehát a tudatos környezetalakítás igényét és színvonalát emelhetné az amatőr mozgalom, s igazában ezzel teljesíthetné alapvető ön- és társadalomformáló küldetését.

Az autonóm műfajoknak természetesen továbbra is helye és szerepe lesz a mozgalomban. Már csak azért is, mert különösen a grafika és a festészet viszonylag olcsó elfoglaltság. Érdemes tehát közelebb menni a jelenlegi gyakorlathoz, hiszen önmagában csak az amatőr festészet is megannyi szemléleti, módszertani problémával viaskodik.

Néhány évvel ezelőtt a Zebegényi Képzőművészeti Szabadiskolában jártam,

ahol szinte valamennyi megyéből voltak amatőrök. Az itt szerzett tapasztalatokból meglehetősen jellemzőnek éreztem a következőt. Megfigyeltem, hogy majd minden csoportban akadt három-négy olyan alkotó, aki jóformán minden területen kiválóan dolgozott. Remekül krokiztak, figurális- és fejtanulmányaik karakteresek és formagazdagok voltak, s szakszerűen bántak az akvarellal és a temperával is. Ám ugyanez az alaposság, iskolásság jellemezte az önállóan készült, s kiállításra szánt munkákat is. És itt már az elemző tudálékosság bántóan hatott. Mintha ezeken a képeken is bizonyítani akartak volna, hogy ismerik az emberi test anatómiáját vagy a színelmélet téziseit. Találóa fogalmazott akkor Koffán Károly festőművész: Ezek a fiatalok úgy tudják a szakmát, mint főiskolát végzett mesterük. De mi az értelme ennek a tudásnak? Az önkifejezést, az alkotást összekeverik a leckefelmondással. Persze az amatőr kiállításokon is szép számmal találkozhatunk ilyen jelenségekkel. Egyrészt úgy, hogy a munkák egy része kimondottan tanulmány jellegű. Másrészt pedig olyan formában, hogy sok képigényű alkotás tanulmányszerűen hat. De összességében nézve is tapasztalható egyfajta bátortalanság, a konvenciókhoz való görcsös ragaszkodás. Ritkán látni bátor, kísérletező műveket, amelyekből az alkotók törekvése, egyénisége is kibontakozik. Szokványos, problémátlan tájképek és interiurök, csendéletek és portrék borítják a falakat, és stílus szempontból általában a nagyközönség ízlésszintjére, tūrésí határára rímelnék a munkák. S. Nagy Katalin felmérése is azt bizonyítja, hogy: „A művek legnagyobb része posztimpreszionista jellegű”. Valójában tehát a századforduló egyik művészeti irányzatának szemléletét és formanyelvét népszerűsíti az amatőr festők többsége.

Természetes, pozitív és szükségszerű vonások keverednek ezekben a jelenségekben. A képzőművészet leckéjét például valóban tanulni kell egy jó ideig, s az eredményről számot is kell adni. Önmagában véve ugyanakkor a hagyományokhoz való ragaszkodás se minősíthető. Viszont meghatározó erejű itt is a hivatásos képzőművészet, hiszen elsősorban hozzájuk igazodnak, őket utánozzák, s tőlük tanulnak az amatőrök. Egy-egy szakkör élén is többnyire hivatásos festőművész áll, s az általuk diktált nézetek nyomán alakul az amatőr festészet, és rajtuk keresztül a szélesebb nagyközönség vizuális arculata.

A látást, a kifejezést; a képzőművészet ábécéjét természetesen tanulni kell — írtam az előbb. De vajon míféle távlatot, önismeretet és vizuális gondolkodást adhat egy olyan gyakorlat, amely lényegében az akadémikus szemléletre épül? Többnyire csendéletek, tájak és alaktanulmányok sokaságán át ismerkednek az amatőrök a szakmával, s ezek mellett alig jut idő egyéb tevékenységre. Félreértés azért ne essék! Szükségesek és hasznosak ezek a stúdiók, de ugyanakkor egyoldalúak, szűkre szabottak. Már az is jelzi a problémát, hogy a konvencionális képtémákhoz igazodik a felkészülés, s nem a vizuális alakítás átfogóbb elveihez. Igaz, a rendszeres gyakorlás bizonyonnyal kifejleszti a fejlett ábrázoló-képességet, de alig többet. A zebegényi példa talán némileg éreztette, mennyire elégtelen ez, amikor már önállóan, szabadon kell alkotni. A gyakorlat, a manuális túltengése tehát szükségképpen lemerevíti az amatőr mozgalmat. Vizuális szemlélet, önálló gondolkodás nélkül így válik érthetővé a bizonytalanság, ami a fantáziátlan utánérzésekben vagy éppen a leckefelmondás jelenségében manifesztálódik.

A bajok gyökere természetesen itt is mélyebbre nyúlik. Igazságtalan lenne ugyanis a sok lelkes és jószándékú szakkörvezetőt hibáztatni ezért a helyzetért. Főként azért, mert ők is csak úgy, abban a szellemben taníthatnak, ahogyan a Képzőművészeti vagy a Tanárképző Főiskolán elsajátították. Tulajdonképpen

egész vizuális kultúránk, vizuális nevelésünk elmaradottsága egyebek között abból származik, hogy nem aknáztuk ki századunk progresszív törekvéseit, hanem a megszokott konvenciók mezsgyéjén haladtunk. Ma már egyre világosabb például, hogy a Bauhaus korszerű alapvetését se az ipari formatervezésben, se pedig a vizuális nevelésben nem nélkülözhetjük. Elsősorban Kandinsz-
kij és Klee mesterek dialektikus szemléletű pedagógiájából meríthetünk, akik a legkövetkezetesebben gondolták végig a vizuális nyelv mibenlétét. Vagyis azt a tényt, hogy a képzőművészeti közlésnek voltaképpen végtelen gazdaságú szókincse, és ugyanakkor áttekinthető nyelvtani szabályrendszere van.

A vizuális nevelés korszerűbb módszerei már nálunk se ismeretlenek. Talán Lantos Ferenc festőművész kísérletei a legszisztematikusabbak és legközismertebbek. „Természet — látás — alkotás” címmel kiállítás formájában is bemutatatta munkásságának eredményeit, amelyet több nagyvárosunkban és a fővárosban is megtekinthettek az érdeklődők. Rajta kívül Szabados Árpád, Szabó M. László grafikusművészek és Bak Imre festőművészek budapesti szakkörreiben is más-más módon ugyan — de a hatékonyabb szemléletformáláson dolgoznak.

A Népművelési Intézet gondozásában lévő Tokaji Művésztelepen ugyanakkor tavaly nyáron már új tematika szerint tevékenykedtek az amatőrök. Magam is átnéztem Szabó M. László tervezetét, amelyből néhány részlet talán konkrétan érzékeltetheti a vizuális nevelés tendenciáit. A feladatsorok címei önmagukban is árulkodók: I. Gyakorlatok egyszerű képi elemekkel (pont, vonal, folt, szín), II. Tájértelmezés, III. Környezeti montázs, IV. Képpépítő tanulmányok. S egy-egy feladatsor is változatos — gondolkodásra- fantáziára apelláló — tevékenységet kívánt. A második gyakorlatban például egyetlen motívumot kellett sokoldalúan körbejárni. A természetes látványból indultak ki, majd ennek a szerkesztés, tömeges és térbeli változatát komponálták meg. Ezek után különböző absztraháló feladatok jöttek: folt- illetve színösszevonás, részletkiemelések, elmozdítások és színvariációk. Végül egy szabad, az egyéniségekhez közel álló megoldással zárták ezt a problémakört.

Mint minden korszerűsítésnél, itt is felvetődött és felvetődhet megannyi kétség és kérdőjel. Sokan úgy vélik például, hogy idegenmajmoló nonfiguratív piktúrához vezethet az efféle formai játszadozás. Egyáltalán: az intellektuális oldal, a formai elemek hangsúlyozásával nem esünk-e át a ló túlsó oldalára? Azt hiszem, korai lenne még egyértelműen válaszolni ezekre az aggályokra. Ám az se vonható különösebben kétségbe, hogy csak egy olyan nevelési-önképzési rendszer szolgálhatja hatékonyabban vizuális kultúránkat, amelynek módszertanában a nyitottság és a sokoldalú aktivitás a meghatározó. Nem kell bizonyítani különösebben: csak az efféle metodika nyomán alakul az önismeret, s ebből következően a szabad kísérletezés és választás lehetősége.

Végezetül újra megemlítem: az amatőr mozgalom és a vizuális kultúra problémája jóval összetettebb, mint ahogy ezt néhány kérdésen keresztül érinteni tudtam. Az is lehet, hogy időnként nyersen és élesen fogalmaztam. És dokumentumok hiányában utólag úgy éreztem én is, mint a handabandázó Lok, akinek a témához sok szava van, de képe nincs. Pedig Há — kevés szavával együtt is — szimpatikusabb. Mert akaratlanul is egy olyan életformát jelképez számomra, amelyben a látás, a vizuális kultúra értelmesebbé és szebbé varázsolja a létezést.

SZUROMI PÁL

Élő népművészet, virágzó hagyományok

Kiállítás a Szolnoki Galériában

A XIX. század végén kibontakozó néprajzi érdeklődés elsősorban az ország szélső területeire, a peremvidékek még élő, gazdag népművészetére figyelt, s elhanyagolta az ország középső részét, az Alföldet. Jellemző, hogy Malonyay Dezső A magyar nép művésze című, századunk elején megjelent ötkötetes monumentális munkájából éppen az Alföldet tárgyaló rész kiadása maradt el. Ebben az időben általános volt az a szemlélet, hogy az Alföldnek nincs népművésze, kiemelkedő néprajzi értéke. Ezt a téves felfogást a karcagi születésű Győrffy István néprajztudósunk oszlatta el. Az 1910-es években, mint a Nemzeti Múzeum ifjú néprajzosa, nagykunsági gyűjtőútra indult: tanulmányozta a nagykun városokat, a nagykunsági pásztorélelet, pásztorművészetet és mellesleg felfigyelt a ma már európai hírű mezőtúri fazekasságra. Az ő érdeme, hogy a múlt század végén kihalóban lévő tiszafüredi kerámia Kántor Sándor karcagi fazekas műhelyében századunk harmincas éveitől újra kivirágozhatott. Szolnok megye népművészetéről szólva elsősorban őt kell idéznünk: elindította megyénkben a népművészeti kutatásokat, s kijelölte, meghatározta népművészetünk sajátosságait, fontosabb kutatási területeit. Győrffy István örökébe lépett tanítványa, Szűcs Sándor, akit munkássága szintén megyénkhez, a Nagykunsághoz és a Sárréthez köt. Írásaiban lebilincselő erővel örökölte meg a nagykunsági puszták mocsaras tájain kóborló szegénylegények életét. „Pusztai krónika”, „Pusztai Szabadok” című fontosabb munkái az Alföld régi életéről nyújtanak képet. Foglalkoztatta a pásztorművészet, főleg a szarutárgyak (sótartó, ivótülök stb.) karcolt ornamentikája, mely véleménye szerint a pásztor sok ősiségét őrző világképét tükrözi. A Jászság neves, kevésbé méltott néprajzkutatója volt századunkban a jászkiséri Csete Balázs, akinek gazdag néprajzi és népművészeti hagyatéka a Damjanich Múzeumba került. Rajzai, színes leírásai, néprajzi kutatásai a jászsági népélet hiteles dokumentumai. Ideje volna már hagyatékának kiadását megvalósítani, nagy tartozásunk ez vele szemben. Meg kell még emlékeznünk Betkowsky Jenőről, a Versegly Gimnázium volt tanáráról is, aki a tiszai fahajózásról, a hajóséletéről írt gazdag monográfiát. Néprajzi munkássága ebben a témában teljesedett ki, de a fafaragás és faipar kapcsán népművészeti megfigyeléseket (pl. szolnoki parasztházak faragott oromzatszísei) is köszönhetünk neki.

Szolnok megye több kisebb, eltérő arculatú földrajzi-etnikai tájegységet foglal magába: Jászság, Nagykunság, Tiszazug, Kis-Hortobágy, Tisza mente, Szolnok és környéke. Népművészetét földrajzi-természeti adottságai, a rendelkezésre álló nyersanyagok és gazdasági körülményei alapvetően meghatározták.

A folyószabályozások előtt vizes, lápos, erekkel, kisebb vízállásokkal borított terület volt, mely egyetlen gazdálkodási ágat tett lehetővé, a pásztorkodást. A Nagy-kunság és a Jászság kiterjedt legelőin évszázadokon keresztül szilaj pásztorkodás folyt. Ez szolgáltatta gazdag és virágzó *pásztorművészetünk*, a *szücs- és szűrszabó mesterség* és a Karcagon honos *kunhímzés* alapanyagát. A pásztorok a rendelkezésükre álló állati nyersanyagból — csont, szaru, bőr — maguk készítették el használati tárgyaik egy részét vagy ügyesebb társaiknál megrendelték. A tiszántúli pásztor egyik ősi eszköze együttese volt a *pásztorkészség*, mely a fontosabb használati eszközöket foglalta magába: bőrből készült bicskatartó, fából faragott tükrös, tűzcsiholáshoz szükséges kova és taplótartó erszény és acél. Mindezeket fém- és csontgyűrűkkel, sallangokkal díszített szíjakra fűzték fel és egy rézkarikával a pásztor az övéhez erősítette őket. A pásztorok megkülönböztető jelvénye, mintegy mesterségük címere volt az eltérő formájú pásztorbot: a juhászok fából faragott vagy sárgarézből öntött kampója, a gulyások görcsös pásztorbotja és a csikós díszes nyelű karikásostora. A falutól távol élő pásztor sok más tárgyat elkészített a maga számára: ökörszarvból sótartót, rühzsírtartót, ivótülköt, fából borotvatokot, melyeknek karcolt vagy vésett díszítésein a pásztorélet tárgyai és jelenetei tükröződnek. A szarutárgyak egyik sajátos csoportját alkotják a *lőporszaruk*, melyeknek formája, díszítőmotívumai a népvándorláskorrig nyúlnak vissza. A pusztai pásztorélet tartozéka volt a faragott díszű *fanyereg*, melyet a tiszafüredi nyergesmesterek készítettek évszázadokon keresztül.

Megyénk kiemelkedő népművészeti iparága a szücs- és szűrszabó mesterség, s az általuk kialakított gazdag ornamentikájú szücs- és szűrhímzés. A Jászságban és a Nagy-kunságban százával dolgoztak még a múlt században a szücsök. Táji, lokális stílust alakítottak ki, a jászsági zöld selyemhímzésű suba és női ködmön, a kunsági fekete illetve barna hímzésű kisbunda, a szücs-hímzések remekbe szabott példányai.

Kunmadarason színes hímzésű cifraszűr készült, Karcagon pedig a szőrhímzésnek (rackajuh szőrével hímzett) egy sajátos formája alakult ki, melyet kunhímzésnek is nevezünk. Leginkább párnahajakat hímeztek vele, korai példányai a XVIII. századból származnak. Láthatjuk tehát, hogy a pásztorkodás döntő mértékben befolyásolta népművészetünk műfajainak kialakulását, fejlődésének kereteit, lehetőségeit.

Szolnok megyében az agyaggal dolgozó fazekasság teremtett még önálló stílust, s kialakította az alföldi mázas kerámia több neves, nagy múltú központját megyénkben. A középtiszai stíluscsoporthoz (Debrecen, Mezőcsát) tartozik Tiszafüred, ahol a XIX. század második felében a mezőcsáti (Borsod megye) kerámiával rokon agyagedények — miskakancsók, figurális butellák, tálak, tányérok — készültek. Ez a stílus, mint említettem, a karcagi Kántor Sándor fazekas műhelyében folytatódott századunkban. Hódmezővásárhely mellett az Alföld talán legjelentősebb fazekasközpontja volt Mezőtúron. Korszok, kanták, plasztikus díszű, mázas bödönök, orros kancsók kerültek ki a mezőtúri fazekasok műhelyeiből a XIX. század második felében. A klasszikus formájú mezőtúri kerámiát ugyanebben az időben Badár Balázs szecessziós stílusú, polgári ízlésű kerámiái gazdagították. Badár Balázs parasztpolgári környezetben kivirágzott formabontó stílusára Móricz Zsigmond hívta fel a figyelmet, egy riportban emlékezik meg a nála tett látogatásáról. Említésre méltó fazekasság volt Tószegen is, ahol Mezőtúrról elszármazott mesterek, hazulról hozott stílusban dolgoztak, főleg Szolnokot látva el termékeikkel.

Megyénk hagyományos népművészetének főbb vonulatai mellett több kisebb jelentőségű népművészeti iparág, háziiparszerű foglalkozás is kialakult: a vessző- és gyékényfonás, a vászonszövés a Tisza menti településeken volt jelentős. A fafaragás már inkább az újabb időkben, az erdőtelepítések után hódított tért, előtte a felvidéki tótok házaltak a különböző, sokszor népművészeti értékű faárakkal a fában szegény alföldi településeken. Így került megyénkbe s szerte az Alföldre a geometrikus, vésett díszítésű ácsolt láda, a *szekrétény*, a csörgős guzsaly, a festett rokka, a fadongás, faabroncsos edények jórésze. Ez természetesen nem zárta ki annak lehetőségét, hogy Karcagon és Tiszafüreden az asztalosok import faanyagból helyi stílusú festett bútorokat készítsenek. A tiszai faúsztatás következtében a XVIII. századtól Szolnokon is számottevő volt a faipar. A régi szolnoki házak fűrészfogas díszű faragott házorumzatai, kapufái, fatornácái — melyekből már csak hírmondónak maradt néhány — tanúskodnak erről.

Az Alföld nagyhatárú, paraszti lakosságú mezővárosaiban a XIX. század utolsó harmadában sajátos parasztpolgári fejlődés indult meg, mely a paraszti ízlésvilág bizonyos fokú átformálódását is eredményezte. Nagyon jól szemlélteti ezt a szolnoki parasztviselet és lakáskultúra átalakulása.

A népművészet alkotói gyakorlati célból használati tárgyakat készítettek. A felületen jelentkező díszítés esztétikussá, ünnepivé teheti a tárgyat, de nem akadályozza a rendeltetészerű használatot. Előfordul azonban, hogy a díszítés annyira elburjánzik a tárgyon, hogy használni már nem lehet, csak díszítésre alkalmas. A paraszti jellegű, népművészeti tárgyak egyik jellegzetessége — s ez közelíti az iparművészetéhez —, hogy mindig valamilyen konkrét tárgy formájában jelentkeznek (pl. tál, tányér, kulcsa stb.). A paraszti társadalomban is születhetnek azonban önmagáért való művészi alkotások. Különösen a népi fafaragás és a népi szobrászat az, mely sok östehetséget teremtett. Megyénkben élt és alkotott a kiváló tehetségű jánoshidai Homa János, a hunyadfalvi Palatinus Ferenc és a még ma is alkotó tiszaderzsi Péntek Lajos. Témájukat a kör-

nyezetükből merítették, a paraszti életet faragták fába. Nagy kedvvel jeleníteték meg a munkát, pl. legeltető pásztor, ökrösfogát, aratás, de hasonlóképpen kedvelték a biblia világát, abból is előszeretettel örökítették meg egy-egy számkra erős élményt jelentő részletet. Népművészetünk egyik gazdag, ma is nagy közkedveltségnek örvendő mellékhatása ez.

A megyék népművészetéről alkotott kép hiányos lenne, ha legalább jelzészerűen nem utalnánk arra, hogy hagyományos népművészetünk az utóbbi időben hová fejlődött. A felszabadulás után az ipari, gyári termékek gyors terjedése kiszorította a paraszti háztartásból a házi készítésű, sokszor művészi értékű használati eszközöket. Népművészetünk egyre közelebb kerül az iparművészethez, alkotóit, termékeik jellegét tekintve egyaránt, ezért helyes, ha a hagyományos népművésztől való megkülönböztetésül népi iparművészetnek nevezzük. Napjaink népművészei megváltozott körülmények között háziipari szövetkezetekben vagy saját műhelyeikben dolgoznak. Népművészeti hagyományainkra támaszkodnak, kedvelt műfajuk a fazekasság, valamint a szücs- és szűrhimzés. Új formákkal, változatos díszítőmotívumokkal kísérleteznek, de közben megőrzik népművészeti hagyományainkat is.

Említésre méltó a ma is élő, sokszínű karcagi kerámia: Kántor Sándor a környező, középtiszai fazekasstílus sajátosságait ötvözi munkáiban, s előszeretettel kísérletezik a figurális kerámia különböző formáival. Ifj. Szabó Mihály historizáló törekvéseivel emelkedik ki, törökkori mázas edények alapján készült munkái sajátos színt képviselnek. Kántor Sándornál tanult a Tiszafüreden dolgozó Szücs Imre, ifjú fazekas, aki a füredi hagyományok tehetséges folytatója. Külön kell szólnunk a mezőtúri Fazekasipari Szövetkezetről, mely sok ügyes kezű, tehetséges fazekast foglalkoztat: közülük Kósa Klára, Gonda István, Busi Lajos nevét említeném meg. Hímzészahagyományainkat, különösen a szücs- és szűrhimzéseket, a kunhímzést a karcagi Háziipari Szövetkezetben ápolják. Figyelemre méltóak a mezőtúri Háziipari Szövetkezet díszes faliszőnyegei is. Külön csoportot alkot a fafaragók igen népes tábora. Érdekes módon ez a nálunk kevésbé jelentős népművészeti ág az utóbbi időben elég nagy népszerűségre tett szert. Mezőtúron Kupai Sándor, Törökszentmiklóson Borbély Sándor, Cserkeszőlőn Kovács Imre, Karcagon Órsi Imre művelik ezt a műfajt magas színvonalon. Korunk népi iparművészei értékes dísz tárgyakkal, használati eszközökkel mindennapi környezetünket teszik szebbé, esztétikusabbá.

GULYÁS ÉVA

Bistey András: Összeláncolva

Aki figyeli a könyvkiadást, már korábban is találkozhatott Bistey András nevével. 1975-ben szerepelt az *Eső a szülfák levelén* című, fiatal prózaírókat bemutató antológiában. S főként az utóbbi években folyóiratok is elég rendszeresen közlik. Nem mondhatni, hogy kései pályakezdés az övé. Eppen idejében jelent meg kötete: se túl korán, se túl későn, amikor összegyűlt egy kötetnyi kiadásra érdemes anyag. Mindez azt is jelenti, hogy a kötet nem tartalmaz fölösleges, csak tölteléknek való írásokat. Tudatos fegyelmezettség tükrö a válogatás, de azé a szerkesztés is. Igazság szerint itt nem is csak a szerkesztésről, hanem az írói világ tudatosságáról és fegyelmezettségéről is szó van. A világgép egyesítő erejéről.

Bistey András láthatóan a realista ábrázolásmód híve. Ez nem azt jelenti, hogy nem ismeri s esetenként nem alkalmazza a modern epika másfajta eszközeit is, hanem azt, hogy a közép-pontban a realizmus áll. Alkatta mintha kényyszerítene is arra, hogy élményközpontú legyen a legtöbb írása. Nem valamiféle önéletrajzi jellegre gondolok itt, bár néhol ez is felismerhető. Inkább arra, hogy az itt és most személyesen átélt vagy többnyire közvetlenül tapasztalt valóságélmény adja írásainak alapját. Az *Oroszlánketrec* c. „jelenet”-novella kivételével tartózkodik az áttételes, a parabolikus ábrázolástól s a történelmi témáktól egyaránt. Írói világa mégsem lesz szegényes gondolatilag sem. Eppen azért, mert a „hagyományos” ábrázolásmód kimeríthetetlen lehetőségeit ismeri fel a valóság feltárásában. Egyelőre leginkább e lehetőségek felismerését, a rokonszenves és perspektívát ígérő tendenciát kell e kötetben üdvözölni. Hiszen azért még pályakezdő kötete ez, kisebb-nagyobb hibákkal: az összetéveszthetetlenül egyéni írói világ kialakításának első szakaszát mutatva csak. S így hullámzó a kötet színvonala. A birkózás az anyaggal még nem mindig hoz maradandó sikert.

Bistey témái egy nagyon jelentős

kérdés körül csoportosulnak. Az emberi kapcsolatok érdeklik, a különböző kisközösségekben élő személyiség kapcsolatai, illetve azok hiánya. Nén sorsfordító történelmi vagy társadalmi pillanatokat választ ki, hanem a hétköznapokat vizsgálja, mindennapi életünket. Az átlagembert, többnyire átlagos körülmények között. Mindez nem akadály a indulatok felszíkrazásának, esetenként a tragédiáknak. Bistey biztos kézzel tud feszültséget teremteni. Ökonómikus írói eszközökkel, pontos szerkezeti felépítéssel, késleltetett vagy visszafogott drámaisággal bontja ki elbeszéléseit.

Az emberi kapcsolatok kérdésköre sokféle témában konkretizálódhat. Különös érzéke van Bisteynek az idős, magukra maradt emberek ábrázolásához. A *Baleset* öregasszonya a férje eltemetéséhez szükséges hivatalos teendőket intézi el. Tudjuk, szokványos, gépies intéznievalókról van szó, de tudjuk azt is, az özeveg számára tragédia a temetés. Az öregasszony teljesen tanácstalan, nemigen tudja, mit kell csinálnia, hogyan kell viselkednie. Falusi, s nincs a városi eljáráshoz szokva. Tanácstalanságát minden tisztviselő más-képp fogadja, olyan is akad, aki visszaél vele. Hasonló a zavarodottság a *Búvárharang* öreg házaspárjában is. A férfi veterán, s kitüntetését kap. Az ünnepséget értékeli hazaérve. Bistey egyik legkiválóbb írása ez. Pontosan tudja érzékeltetni az idős házaspár rigolyát, de szeretetteljes hétköznapjait. Azt is, milyen nagy esemény számukra a kitüntetés. Azt is, hogy a fiatalabb nemzedék számára sok a formalitás, a pusztán gondolati, s nem érzelmi azonosulás a történelmi idők cselekvő tanúival. S még azt is, hogy az öregek számára is formalitássá válik a kitüntetés, hiszen pusztuló életükön lényegében már semmit se változtathat. Ami segítségre pedig szükségük volna, nem kapják meg, mert a hivatalok számára csak ügyfelek ők is.

Öregek és fiatalok *Összeláncolva* találkoznak a címadó elbeszélésben. „Hihetetlen” a történet: a jó főbárlónéni gyermekeiként szereti a fiatal albérlő-

házaspárt, még ebédre is meghívja őket. A férfi viszont nem kér ebből a szeretetből, nem akarja megérteni a magára maradt öregasszonyt.

Magányos és kiszolgáltatott nemcsak az idős ember lehet. Magányos az *Egy szál dróton* fiatal tanyasi tanárja is, aki kétségbeesetten próbál bárkivel telefonon beszélgetni, de hiába. (Kár, hogy a telefon-motívum se nem eredeti, se eredetivé formálni nem sikerült.) Az *utolsó harc* partizánjának már a beceneve is Néma. Ő még a forradalom győzelme után se tud feloldódni a tömeg örömnépében. Az *Áradás* Forraija idegenül érzi magát a lerészegedő társaságban. Ugyanez jellemzi az *Akvárium* vidéki lapszerkesztőségének munkatársait. A magány és a kiszolgáltatottság nem valami absztrakt fátumként lebeg a novellák világában. Reális és hiteles élethelyzetek adják az alapját. S ezekben az élethelyzetekben egy egész életút, egy emberi típus jellegzetességei határozzák meg a figurák viselkedését. Az árnyalt lélektani motiváció a novellák hitelességének legfőbb összetevője. Igen gyakran olyan jellegű a novellaszituáció, hogy a maga szempontjából mindenkinek igaza van, az objektivitás mégsem adhat mindenkinek igazat. Jellegzetes *Az üdülés utolsó napja*. A lődörgő fiatal házaspárt, az őket feljelentő fagyaltárusokat, s a rendőrséget egyaránt meg lehet értenünk, a lényeg mégis az, hogy elég egy alaptalan gyanú, és máris kiszolgáltatottak vagyunk. A félelem mások véleményétől, a feltételezett társadalmi igény kormányozta kisszerű élet sorsok megfeneklésének lehet oka (*Akvárium*, *Hosszú, sötét utca*), az elene való lázadás tragédiához vezet-het (*Oroszlánketrec*).

De a legfőbb, kapcsolatteremtést gátló erő nem a kisszerűség, hanem az emberi rosszaság, amely gyakran épp a vélt felsőbbrendűség révén nyilvánul meg (*Gyere velem Viareggióba*, *De el ne igyal*, *Pecses papír*, *A látogatás*, *Az utolsó óra*).

Bistey írói világát határozott karakter hatja át. Etikuss érdeklődésű író, akivel a hogyan kellene élni? kérdése ragadtatott tollat. A kibontakozás, a helyes életforma akadályait kutatja. Nem a nagy társadalmi mozgások, az objektív történelmi meghatározottság gátló tényezőit mutatja fel, hanem az emberi személyiségben működő erőket. Azért ír, hogy az emberek ne egymás mellett, egymás ellen éljenek, hanem

egymásért, az egymásra utaltság büszke tudatával. Ehhez a hasznos cselekvés szükségességének felismeréséig kell eljutni. Ez az öntudat formál többsze-replőt. A legrészletesebben, a felismerésig vezető utat is bejárva a *Szent Hiláron megkísértetése* — a kötetnek szintén hibátlan írása — bizonyítja ezt. Hiláron külföldi tanulmányúton levő diák, persze hogy magányos. Mégis az emberek iránti bizalom tölti el. Még az utcalányokat, a gyanús sikátorok tolvajait is lefegyverzi kedvességével. De nem az öncélú szeretet humanizmusát vallja. Egy tüntetés végén leüt egy rendőrt egy védtelen nő segítségére sietve.

Az ember a hétköznapi élet során is találkozik tragédiákkal, a rosszaság, a düh, a gyűlölet, a gyilkosság köztünk pusztít. De az ember csak emberrel összeláncolva élhet, meg kell tehát találnia a módot a helyes életforma iratlan szabályainak megvalósításához. Ez Bistey András legfontosabb írói mondanivalója.

(Magvető 1978)

VASY GÉZA

Domanovszky György: Kántor Sándor

Nagy jelentőségű kulturális vállalkozás az a most megindult könyvsorozat, mely népművészetünk kiemelkedő egyéniségei közül elsőként Kántor Sándor keramikusnak, a Népművészet mestereinek munkásságát ismerteti.

E könyv szerzőjére vonzó, de nem könnyű feladat hárul, amikor a szinte önmagukért beszélő népművészeti tárgyakkal és a pompás reprodukciókkal együtt lélegző szöveg megírására vállalkozott. Ugyanis egy igen kedvelt, ma „hobbyként” is divatos műtárgyfajtának, a népi kerámiának nemcsak élvezőjévé, hanem értőjévé is kívánta tenni az olvasót, miközben óhatatlanul tisztáznia kellett néhány alapvető szakmai határkérdést is, amilyen például a népművészet és az iparművészet egymáshoz közelítésének időszerű problémája.

A „mesterség dicsérete” lehetne a szerző írói-tudósi álláspontjának a neve, mellyel a gyakorlatban oldott meg egy régóta húzóódo elvi vitát, voltaképpen arról, hogy lehet-e valóban olvasmányos, érdekes egy művészetről a nagyközönségnek írott „szakkönyv”, ha történetesen tudományos módszerekkel él. Igenis lehet — erről győz meg az

írás — egyszerre ismeretterjesztő és tudományos, tartalmazhat alapos, tárgy-szerű ismereteket és gondolkodásmódot, nyújthat adatbiztonságot és művelődéstörténeti tájékozódást, anélkül, hogy homályossá és hosszadalmassá váljék.

A szöveg természetesen vezet be bennünket a műhelyszellem puritán, a mesterség iránti megilletődöttséget sugalló légkörébe, elragadó következetességgel teszi élményszerűvé a fazekas-mesterség munkafolyamatait a korongolástól, formaadástól a díszítésig, miközben óvatlanul tesz bennünket a műhelyben születő művészet, a szellemi alkotótevékenység részeseivé is. Nem váratlan csodák történnek itt, az ihlet nem rejtélyes forrásokból táplálkozik, hanem formák és stílusok élnek tovább, folytatják történelmüket saját törvényeik szerint, s vallanak a tárgyak nyelvén a célszerűség és a szépség múltbéli találkozásairól, s arról, hogy e hagyományokból mi az, amit az alkotóképzelet ma is korszerűnek érez.

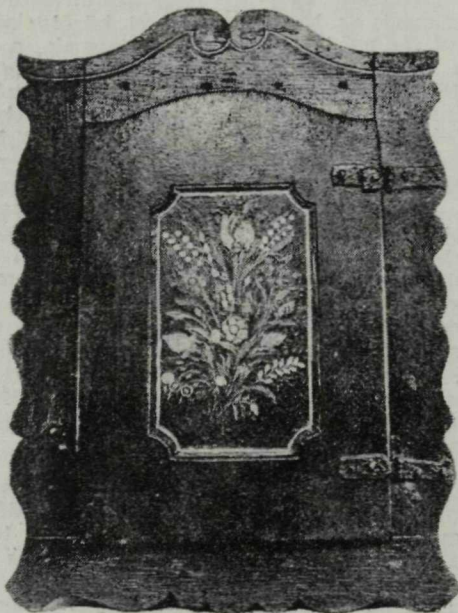
Ami Kántor Sándor kerámiáinak legfőbb suggesztője, ami belőlük első látásra sugárzik, az az, hogy egyszerre

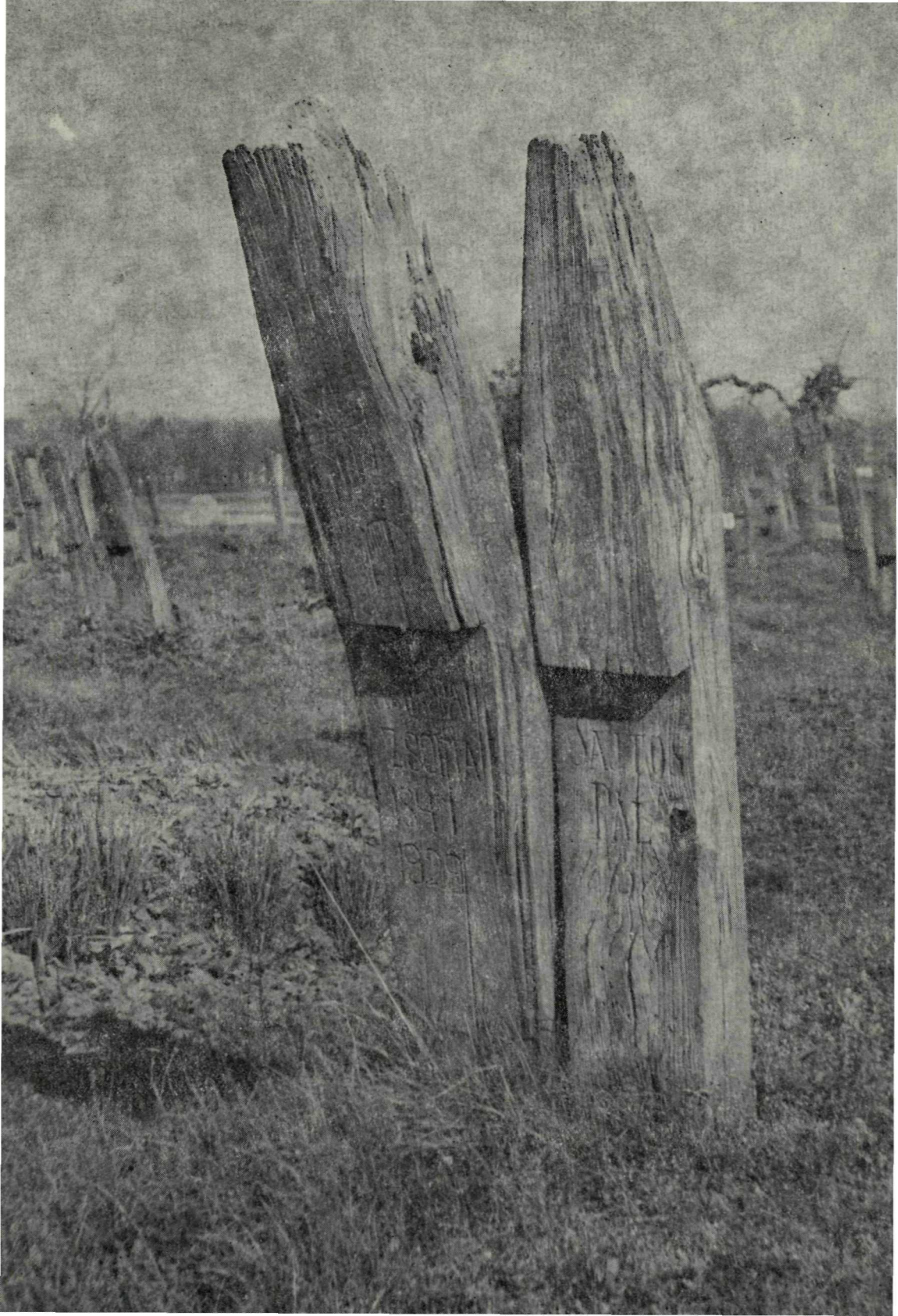
ősi és modern a megjelenésük. Főbb vonásai szerint ez a művészet egyszerű, tisztázott, tömör, erőteljes, expresszív. Hogy mindezzel együtt egyéni is a hasonló tárgyak fajtáiban, ez emelte ki Kántor Sándor művészetét a mester-ségi szintről a stílus-teremtő művészet síkjára. A magatehetetlen, formázatlan anyagot látjuk keze nyomán megelevenedni. Gondolkodásmódjának eredetisége ad tárgyainak különös vonzerőt, a népi képzelet fordulatossága szüli azt a művészi leleményt, amellyel a hasznos tárgyakkól műtárgyakat varázsol korsó-, tál- és kulacsembereinek, állat-edényeinek meghökkentő figuráiban.

Kántor Sándor életművének és a róla szóló könyvnek nagy érdeme, hogy egyetlen alkotó személyén keresztül egy egész művészeti ágazat története és szépségei bontakoznak ki előttünk, s hogy valamiképp személyes élmény-nyé tudja tenni találkozásunkat a mesterségtudással, egyszerű módon fejt meg számunkra a kedves-szép tárgyak, a népművészet iránti őszönös, vonzó-dásunkat.

(Közzg. és Jogi Könyvkiadó 1977.)

B. SUPKA MAGDOLNA

LEONA
184

YATTON
184

A kő márványra vált

Történelem csiszolódik
A kő márványra vált
Fényre fény csapódik
A veréb marad
Makacsul-szürke
Eldózerólt tanyák
Borzongó jaját
A szél össze-gyűrte
D. T.-utánczat
Zizegés öleli a rétet
Cserebogár kifut utánad
Madártalan a fészek
A szabadság
Nem fősvénykedik
Adózza jó értékeit
A bendő pocakkal kérkedik
Értünk fenékig-tejfelig
Bizsutól
Igazi gyöngyszemig
Demégemberségrenemtelik

ILUH ISTVÁN

ÁRA 5 FORINT